

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Magisterská diplomová práce

**DELEUZE A GUATTARI:
DETERITORIALIZACE JAKO NAUKA
O POLITICKÉ SVOBODĚ**

Bc. Martin Fereš

Katedra filozofie

Vedoucí práce: Mgr. Jan Halák, Ph.D.

Studijní program: Filozofie

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Deleuze a Guattari: Deteritorializace jako nauka o politické svobodě*“ vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu své práce, Mgr. Janu Halákovi, Ph.D., za cenné rady a trpělivost. Dále bych chtěl jmenovitě poděkovat MgA. Jaromíru Bayerovi za konstantní motivaci a Bc. Michaelae Štálové za veškerou morální podporu. Můj velký dík také patří všem mým blízkým a rodině.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Bc. Martin Fereš</i>
Katedra:	Filozofie
Obor studia:	<i>Filozofie</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Filozofie</i>
Vedoucí práce:	<i>Mgr. Jan Halák, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Deleuze a Guattari: Deteritorializace jako nauka o politické svobodě
Anotace práce:	Tématem předkládané diplomové práce je koncept deteritorializace od Deleuze a Guattariho tak jak se vyskytuje v jejich zralém díle, převážně <i>Tisíci plošinách</i> . Cílem práce je extrahovat koncept deteritorializace ze spleťtého deleuzovsko-guattariovského systému a představit ho ve srozumitelné formě. Takto představený koncept bude kontrastován s nejprominentnějšími teoriemi svobody na poli politické filozofie, konkrétně s dílem Isaiah Berlina a Phillipa Pettita. Ambicí této práce je za pomoci konceptu deteritorializace nejen zdůraznit klasickým pojetím politické svobody okrajové, a tak jednoduše opomenuté aspekty, ale také tyto pojetí rozšířit o důležité chybějící aspekty.
Klíčová slova:	Deleuze, Guattari, Deteritorializace, Politická svoboda, Moc, Berlin, Pettit, Tělo bez Orgánů, Fašismus, Linie úniku, Rhizom
Title of Thesis:	Deleuze and Guattari: Deterritorialization as a Doctrine of Political Freedom
Annotation:	The topic of the presented thesis is the concept of deterritorialization by Deleuze and Guattari, as can be found in their mature works, especially in <i>A Thousand Plateaus</i> . The goal of this thesis is to extract the concept of deterritorialization from the labyrinthine system of Deleuze and Guattari, and to present it in an intelligible form. The concept thus presented will be contrasted with the most prominent theories of freedom in the field of political philosophy, namely with the works of Isaiah Berlin and Phillip Pettit. The ambition of this thesis is not only to accentuate the aspects of freedom that are peripheral and thus easily neglected in these classical conceptions of political freedom but to also expand these conceptions with important missing aspects.
Keywords:	Deleuze, Guattari, Deterritorialization, Political Freedom, Power, Berlin, Pettit, Body without Organs, Fascism, Line of Flight, Rhizome
Názvy příloh vázaných v práci:	

Počet literatury a zdrojů:	31
Rozsah práce:	158'951 znaků

Obsah

Úvod.....	6
1 Svoboda v současné politické filozofii	9
1.1 Negativní svoboda	9
1.2 Pozitivní svoboda.....	11
1.3 Negativní svobody dle Pettita.....	12
2 Vymezení teritoria	14
3 Rhizom.....	16
4 Deteritorializace	18
4.1 Základy	18
4.2 Linie úniku	21
4.3 První komplikace.....	23
4.4 Metafyzické nástrahy	24
4.4.1 Teofanie tvorby	25
4.4.2 Kontra Hallward.....	28
4.5 Tělo bez orgánů	29
4.5.1 Těla bez orgánů.....	32
5 Motivace k deteritorializaci	37
5.1 Filozofie limitů	40
5.2 Deteritorializovat nebo nedeteritorializovat, toť otázka.....	44
5.3 Rakovina	46
6 Kudy pěšinou bez ukazatelů?.....	51
6.1 Opatrně, Ikare	52
6.2 Experimentujte, nikdy neinterpretujte.....	57
Závěr.....	61
Bibliografie	65

Úvod

Jak již název této diplomové práce napovídá, budu se v ní zabývat převážně konceptem deterritorializace z pera dvojice autorů Gillesse Deleuze a Félixeho Guattariho. Hlavní tezí této práce je, že koncept deterritorializace, pokud je brán jakožto pojetí svobody v politickém smyslu, může rozšířit koncept svobody o mnoho klíčových aspektů a zdůraznit některé důležité poznatky, které sice pro teorii svobody nejsou nové, ale nejsou ani samozřejmé či intuitivní, a mohou tak často být opomenuty.

První upřesnění, které je potřeba učinit, je, že v této práci používám, v souladu s Deleuzem a Guattarim, širší definici konceptu politična. Zatímco Akademický slovník cizích slov svazuje význam ‚politiky‘ výlučně s oblastí státních záležitostí, Slovník spisovného jazyka českého mluví o činnosti států a vlád, ale i tříd, organizací a jednotlivců, avšak pouze v oblasti řízení vnitrostátních či zahraničních (tedy týkající se cizích států) záležitostech (*Internetová jazyková příručka*, 2008, [online]). Oproti tomu Deleuze s Guattarim píše o metodě zkoumání, kterou se snaží v *Tisíci plošinách* představit (a která bude rozebrána detailněji níže): „Jakožto analýza touhy je schizoanalýza bezprostředně praktická, okamžitě politická, ať se jedná o jednotlivce, skupinu, nebo společnost. Neboť před bytím je politika. Praxe nepřichází po ustanovení termínů a jejich vztahů, ale aktivně se podílí na nárysu linií“ (D&G, 2010, str. 230). Deleuze s Guattarim termínem ‚politického‘ zdůrazňují roli jednotlivců, organizací a tříd jakožto struktur, v rámci kterých jsou analyzovány vztahy moci. Moc v jejich pojetí nemusí být nutně svázána se státní formou, aby měla vliv na společnost a její uspořádání, tudíž je inherentně politická. Ukazují, že již jazykové termíny a jejich vztahy mají *moc* nad jedinci, kteří je používají. V rámci této práce tedy bude termín ‚politického‘ odkazovat k věcem a vztahům týkajících se moci.

Věřím, a v této práci se pokusím dokázat, že korpus díla Deleuze a Guattariho, z tak velké části věnován právě analýze moci, jejích mechanismů a hlavně dopadů na životy jednotlivých lidí a společností, má politické filozofii mnoho co nabídnout. Za fakt, že tato výměna prozatím v nijak významném měřítku neproběhla, viním převážně termínovou hustotu až nesrozumitelnost Deleuzových spisů, byť, jak bude vidět níže, opodstatněnou. Cílem této práce je tedy tuto hustotu, alespoň z části, prosvětlit, a přispět tak k oné mezioborové výměně.

Při interpretaci Deleuzova a Guattariho díla je nutné vypořádat se se dvěma specifickými výzvami – spleťtým stylem psaní a Deleuzem často proklamovanou systematickou antiakademickostí jeho textů a myšlenek (odmítáním držet se pravidel stanovených pro akademické psaní, zavedené terminologie či struktury textu, a dalších omezení). První z těchto

dvou problémů z části řeším omezením zkoumaného úseku Deleuzových a Guattariho spisů, z důvodů detailněji popsaných níže, pouze na Deleuzovo zralé dílo, které definuji jako vše, co následuje první díl *Kapitalismu a Schizofrenie: Anti-Oidipa*, tedy počínaje krátkým svazkem *Kafka: Za menšinovou literaturu*. Byť samotného *Anti-Oidipa*, jakožto genezi termínu deteritorializace také krátce zmíním. V rámci této práce pak bude nejprominentnějším zdrojem druhý díl *Kapitalismu a Schizofrenie: Tisíc plošin* (konkrétně překlad z roku 2010), protože právě zde se koncept deteritorializace dostal do své finální (a zároveň nejkomplexnější) podoby, a právě zde jsou nejdetailněji rozebrány jeho důsledky. Všechny překlady děl bez českého vydání jsou vlastní.

Další řešení vidím v samotném rozvržení diplomové práce – jelikož se v této práci snažím vysvětlit a aplikovat pouze jeden termín, mohu sledovat jeho vývoj a vztahy mezi různými dalšími koncepty deleuzovsko-guattariovského systému. Mohu se tak detailně věnovat konexím či implikacím, které by v pracích jiného rozsahu či zaměření mohly být pouze naznačeny, aniž bych riskoval, že se analýza zvrhne v pouhý opis některého z primárních děl.

Druhý problém v této práci do jisté míry řeším stejným přístupem. Jak popisuje Jean Khalfa v úvodu k *Úvodu do filozofie Gillesa Deleuze*, Deleuze se od počátku svého samostatného díla staví do pozice anti-akademickosti, aby do filozofie zanesl čerstvý vzduch (Khalfa, 2003, str. 2), kreativní a skutečně nové myšlenky, nespoutané konzervativní akademií druhé poloviny minulého století ve Francii. V této práci si však nekladu za cíl představit nové myšlenky. Naopak, mým cílem v této práci je odkrýt již existující hodnotné myšlenky a aplikovat je do pole, které s nespoutaným dílem Deleuze a Guattariho nemělo dosud důvod příliš interagovat.

Tato diplomová práce je rozdělena do šesti kapitol. V první kapitole shrnuji současný stav politické filozofie, co se týče konceptu svobody. V tomto ohledu zmiňuji dva klíčové filozofy, kterými jsou Isaiah Berlin a Phillip Pettit. Jejich význam v tomto poli vyzdvihává již Stanfordská encyklopedie filozofie. O Berlinovi píše, že „[j]eho esej *Dva koncepty svobody* (1958) přispěla k oživení zájmu o politickou teorii v anglicky mluvícím světě a zůstává jedním z nejvlivnějších a široce diskutovaných textů v oboru: obdivovatelé i kritici souhlasí, že Berlinovo rozdělení svobody na pozitivní a negativní zůstává, ať už je to dobře nebo nikoliv, základním výchozím bodem pro diskuze o významu a hodnotě politické svobody“ (Chernis a Hardy, 2023, [online]). Phillip Pettit zastupuje „výzkumný plán zasvěcený vývoji nových vzhledů z [republikánské] tradice do atraktivní moderní politické nauky,“ protože „filozoficky udělal více než kdokoliv jiný pro vývoj tohoto republikánského pojetí svobody“ (Lovett, 2022, [online]).

Berlin rozděluje koncept svobody na negativní a pozitivní (což pokládá i sekundární literatura specificky věnovaná Deleuzovi za „tradiční koncepty“, se kterými je vhodné Deleuzovo pojetí svobody kontrastovat) (Parr, 2010, str. 118), a sám předkládá svou verzi ideálního negativního pojetí. Pettit rozděluje negativní pojetí na tři různé druhy – Berlinovu verzi identifikuje s druhou variací a jako podstatné vylepšení první, ale sám navrhuje třetí, údajně ještě lepší verzi. Tuto kapitolu uzavírám krátkým srovnáním s deteritorializací jakožto alternativním pojetím svobody, ačkoliv se jedná spíše o nastínění následujícího výzkumu.

Druhá kapitola kategorizuje Deleuzova díla na rané a zralé. Jelikož tato kategorizace se v sekundární literatuře nevyskytuje, je potřeba poskytnout důvod, stejně tak jako dopady, které to bude (nejen) pro tuto práci mít. Stejně tak se zde objeví první náčrty metody, která bude skrze tuto práci užita.

Třetí kapitola detailně rozebírá úskalí spojená s prvním výše zmíněným problémem interpretace Deleuzova díla – těžce pochopitelný rhizomatický způsob psaní. V této části popíši, proč tento problém vzniká, čeho se tím snažili Deleuze s Guattarim docílit, a plně představím metodu, skrze kterou se v této práci pokouším dekonstruovat cenné myšlenky do akademicky strukturovaného textu, aniž by utrpěly výrazným posunem významu.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na explikaci deteritorializace samotné. Činí tak několikačetným vyložением konceptu ve zjednodušené modelové situaci, na které lze koncept samozřejmě vyložit pouze povrchně, a následným přidáním komplikací či vztahů s dalšími koncepty, které představenou zjednodušenou formu konceptu posunou směrem k ucelenější podobě. V této části je také představena interpretace Petera Hallwarda z roku 2006, kterou zde využívám jako další zjednodušenou verzi, jež potřebuje následovnou problematizaci a vytříbení. Na konci této kapitoly potom bude analyzován koncept těla bez orgánů, který je s deteritorializací neodmyslitelně propojen, včetně několika fascinujících příkladů z *Tisíci plošin*, a jejich problémů.

Pátá kapitola navazuje na pojem těla bez orgánů. Většina příkladů těl bez orgánů není Deleuzem a Guattarim popsána tak, aby ve čtenáři vzbudila touhu o ně usilovat, přestože jsou vykreslena jako možné výsledky deteritorializace. V této kapitole bude tedy zodpovězena otázka, proč bychom se vůbec měli chtít deteritorializovat. Na konci této kapitoly bude představeno poslední, nejdestruktivnější riziko deteritorializace.

Šestá a poslední kapitola uzavírá celou práci odpovědí na tu nejdůležitější otázku: Jakým způsobem bychom se tedy měli deteritorializovat? K tématu politické filozofie se budu vracet průběžně skrze celou práci s novými poznatky, které by mohly současný koncept svobody modifikovat či rozšířit.

1 Svoboda v současné politické filozofii

Aby bylo možné plně ocenit přínos, který zavedení konceptu deteritorializace jakožto alternativního pojetí svobody do politické filozofie může mít, je potřeba nejdříve představit tematizované pole. Jelikož se tato práce bude zabývat převážně deleuzovsko-guattariovským konceptem deteritorializace a jeho potenciálnímu přínosu pro debaty o svobodě, bude tato pasáž vykonávat spíše funkci obecného úvodu do problematiky než hlubokého rozboru. Zároveň se pokusí poukázat na některé nedostatky současných koncepcí či na prostor pro vyjasnění, které by koncept deteritorializace mohl poskytnout.

Jedním z nejvlivnějších teoretiků politické svobody je dodnes Isaiah Berlin. V knize *Čtyři eseje o svobodě* píše o svobodě, že „význam tohoto termínu [je] natolik propustný, že se na něj hodí skoro každá interpretace“ (Berlin, 1999, str. 218). Již zde lze vidět první, byť poněkud povrchní, výhodu deleuzovsko-guattariovské deteritorializace – ta, na rozdíl od svobody, není zatížena sáhodlouhou historií rozcházejících se interpretací různorodými tradicemi. Povrchnost této výhody spočívá v tom, že objem literatury, který musí člověk pro roztřídění a zorientování se v různých konvenčních druzích svobody pojmout, není o mnoho větší, než kolik potřebuje k pochopení konceptu deteritorializace. To se tato práce pokouší napravit. Zároveň to, jak bude vidět skrze kapitoly věnované deteritorializaci samotné, rozhodně není jediná ani nejdůležitější z výhod.

Berlin pokračuje tím, že koncept svobody dělí na dva druhy: na svobodu v negativním slova smyslu a na svobodu v pozitivním slova smyslu. Zatímco negativní svoboda, jak již název napovídá, vyjadřuje svobodu od něčeho – od předpisů, příkazů, od zásahů státu či jiných entit obecně – pozitivní svoboda vyjadřuje volnost (tyto dva termíny používá Berlin synonymně) k něčemu – k tomu dělat to, co se mi zrovna zlíbí, k tomu dělat vlastní rozhodnutí. Tyto pojetí se do jisté míry překrývají, avšak Berlin mezi nimi nachází důležité rozdíly.

1.1 Negativní svoboda

Pojem negativní svobody je veskrze jednoduchý a Berlin ho pregnantně opisuje větou: „Politickou volnost či svobodu postrádáte jedině tehdy, pokud vám lidé brání dosáhnout určitého cíle“ (Berlin, 1999, str. 219). Jak si ovšem všímá dál, to, že by člověku žádní lidé nebo zákony nebránili, neznamená nutně, že na své cíle dosáhne. Poukazuje na koncept „moderního spojení“ ekonomické svobody, jehož zastánci prý tvrdí, že pokud člověk nemá peníze na to, aby nějakého cíle dosáhl, je v tomto ohledu stejně nesvobodný, jako kdyby mu tento cíl zakazoval zákon. Koncept ekonomické svobody Berlin odsuzuje jako nesprávné použití

termínu svobody. Dokazuje to tím, že kdyby místo chudoby za důvod nedosažitelnosti vlastních cílů byla považována nemoc, mluvit o tom jako o nesvobodě by nedávalo smysl. Zároveň tuto problematiku nezlehčuje a upozorňuje na to, že „nabízet politická práva nebo pojistky proti zásahům ze strany státu lidem, kteří jsou polonazí, negramotní, podvyživení a nemocní je výsměchem jejich situací“ (Berlin, 1999, str. 222). Určitý nezaujatý nadhled je také vidět ve chvíli, kdy mezi ony dosažitelné či nedosažitelné cíle zařazuje nejenom neignorovatelné základy jako chléb a soudní odvolání, ale také neignorovatelné luxusy jako cestu kolem světa (Berlin, 1999, str. 219).

Zde Berlin odhalil velice důležitý aspekt svobody a čas mu, zdá se, dává jenom za pravdu. V mnoha částech světa, zvláště ve Spojených státech (v takzvané zemi svobody) poslední doby, je přístup k mnoha komoditám, ať už se jedná o právní či zdravotnické služby nebo vlastní bydlení, sice teoreticky dostupný všem, avšak prakticky odepřen na základě finanční situace, a to často těm nejpotřebnějším. Jelikož se však nejedná o explicitní zákaz, a tak o zásah do Berlinovy negativní svobody, lze jakoukoliv kritiku odbýt odkazem k pevnější pracovní morálce a zároveň udržovat pevnou segregaci chudých. V této práci se nesnažím tvrdit, že to tak funguje vždy, nebo že je to vždy úmyslné, pouze, že je to nebezpečí současného liberálního kapitalistického systému.

Abychom však Berlinovi nekřivdili, je potřeba zmínit, že později uznává, že i když systém poskytuje tuto formu technické svobody, nevypovídá to vůbec o jeho spravedlivosti či jeho žádoucnosti. Dokonce ukazuje, že *pokud* naše socioekonomická teorie identifikuje nespravedlnost systému, ba dokonce zlé úmysly jeho tvůrců jako důvody chudoby či jiných faktorů, jež zabraňují praktickému naplnění teoreticky volně přístupných cílů, lze mluvit o nesvobodě. Takový systém by totiž naplňoval definici zásahu do života jedince a tedy do jeho negativně vymezené svobody.

Politický termín, jehož správnost je plně závislá na přijetí přílehlých socioekonomických teorií, nelze považovat za průhledný či dokonce rigorózní. Zde nabízí pojetí svobody jakožto deteritorializace pomocnou ruku. Z hlediska deteritorializace jsou jakékoliv struktury, ať už se jedná o zákony státu, praktické překážky právě typu finančních podmínek či jinak privilegovaných pozic, ale i zákony biologické či fyzikální postaveny do protikladu vůči svobodě člověka (respektive jakéhokoliv aktéra). Tento pohled založený na pojmu deteritorializace, byť intuitivní, se nemusí zdát vyloženě praktickým. Jeho inherentní a nevyhnutelnou součástí, jak bude ještě rozebráno níže, je vynucení odpovědi na otázky: Nakolik je svoboda vůbec dosažitelná? A je svoboda vždy nutně žádoucí?

1.2 Pozitivní svoboda

Pozitivní varianta konceptu svobody také není nijak zvlášť komplikovaná – nejedná se o svobodu od vnějších interferencí, ale o svobodu k vlastním rozhodnutím. Berlin píše: „Především si chci být vědom sebe samého jako myslící, chtějící, jednající bytosti, která za svá rozhodnutí nese zodpovědnost a dokáže je vysvětlit poukazem k vlastním myšlenkám a cílům. Cítím se svoboděn v té míře, v níž věřím, že toto je pravda“ (Berlin, 1999, str. 231). Stejně jako koncept deterritorializace počítá s vnějšími formativními vlivy, které lze vlastními rozhodnutími překonat či v tom selhat.

Berlin ukazuje nebezpečí spojené s tímto pojetím svobody – jak jednoduše lze sklouznout z konání v zájmu ostatních k ‚vím lépe než oni, co potřebují, kdyby poslouchali své pravé (rozumné, autentické, vzdělané či osvícené, jen ne empirické a současné) já, nehádali by se, nebránili by se.‘ Tento typ rétoriky je v mnoha paternalistických ideologiích otevřeně pozorovatelný. Berlin zde podotýká: „Při dostatečné manipulaci s definicí člověka, lze dosáhnout toho, že svoboda označuje cokoli, co se manipulátorovi zlíbí“ (Berlin, 1999, str. 234). Jasně tak ukazuje, že pozitivní koncept svobody je nejasný a zneužitelný.

Deterritorializace, jak bude vidět níže, je proces, který provádí konkrétní aktér vždy sám.¹ Jeho součástí je analýza vlastního okolí, tedy struktur, které konkrétnímu aktérovi berou svobodu (v nejširším slova smyslu), a zhodnocení, zdali je mu bez této svobody lépe či hůře. Pokud hůře, je deterritorializace zároveň výzvou k akci, ke změně. Nelze říci ‚já jsem deterritorializovanější, ostatní k tomu dovedu i kdyby to mělo být silou.‘ Nelze totiž ani poměřovat, nakolik je kdo deterritorializovaný, či s jistotou říci, že vyšší míra deterritorializace je nutně lepší či žádoucí. O tom však níže.

Je nutné podotknout, že Berlin podobný směr myšlení, byť povrchně, předjímá, když píše: „uznáváme jako možné a někdy i oprávněné donucovat lidi ve jménu určitého cíle (řekněme spravedlnosti nebo veřejného zdraví), o který by – kdyby byli vzdělanější – sami usilovali (...)“ (Berlin, 1999, str. 232). Nicméně nevěnuje mnoho prostoru otázce donucování ke správnému cíli a hodnocení správnosti cílů. Místo toho celou otázku šalamounsky obchází: „Jedna věc je říct, že mne lze donucovat pro mé dobro, (...) Něco jiného je říct, že pokud je to mé dobro, pak nejsem donucován, (...)“ (Berlin, 1999, str. 233). Zatímco Berlin je spokojen s konstatováním, že svobody ubylo a zdali je to správné či nikoliv neřeší, Deleuze s Guattarim docházejí ke stejnému závěru, ale vyvozují z něj, že je nutností každého aktéra v rámci procesu

¹ I tento aspekt bude níže problematizován a zásadně rozšířen.

deteritorializace si sám určit, zdali je úbytek svobody žádoucí, protože jakékoliv přijímání externí autority s sebou vždy nese riziko vzniku utlačujících mocenských struktur.

1.3 Negativní svobody dle Pettita

Typ svobody, který Berlin preferuje a navrhuje brát jako ideál, ke kterému směřovat, je nakonec negativní pojetí. Riziko autoritářské vlády zahalené do vzletných frází o sebevládě tříd a národů je pro něj příliš velké (Berlin, 1999, str. 278). Pro konkrétní podobu tohoto ideálu je však záhodno analyzovat jej skrze optiku pozdějšího autora, Philipa Pettita, který Berlinovo pojetí nejen kritizuje, ale hlavně rozšiřuje a přináší k němu silnější alternativu.

Pettit se zaměřuje na negativní pojetí svobody a identifikuje dvě varianty: první, kterou Berlin připisuje Millovi, avšak Pettit tvrdí, že koresponduje blíže Hobbesovu pojetí, nazývá svobodou jako nonfrustraci a druhou, kterou zastává Berlin sám, nazývá svobodou jako noninterferencí. Pettit pak navrhuje ještě třetí variantu a to svobodu jakožto nondominanci.

Prvně je potřeba rozvést svobodu jako nonfrustraci. Pettit využívá velice intuitivní metaforu dveří a nevidím důvod, proč ji, byť lehce modifikovanou, také nevyužít. Mají-li být lidé svobodní pod definicí svobody jako nonfrustrace, ze všech dveří, které jsou před nimi a kterými by mohli chtít projít, jim nikdo nesmí zamknout před nose ty, které si vybrali. Kterékoliv jiné zamknout může, aniž by to ovlivnilo jejich svobodu. Nesmí tak zmařit (frustrovat) jejich schopnost projít vybranými dveřmi, naplnit daný cíl.

Jako protiargument uvádí už Berlin kontrafaktuální situaci: podle této definice by nám totiž k dosažení svobody mělo stačit vybírat si ty dveře, které nikdo nezamyká (popř. ty, které mají nejmenší šanci, že budou zamčeny). To je samozřejmě absurdní. Pettit sílu tohoto argumentu ještě podtrhává ilustrací na vězni, který se naučí chtít žít za mřížemi a tím nepřijde o svou svobodu (Pettit, 2011, str. 700). Je sice pravda, že mnoha lidem nic jiného nezbyvá, ale ani Berlin, ani Pettit nedochází k žádným hodnotícím soudům – jejich zájmem je čistě definice svobody, pro kterou se tak zdá nonfrustrace být neprůchozí.

Druhá varianta negativního pojetí svobody, dalo by se říci druhý, silnější stupeň, je pak svoboda jako noninterference. Pod touto definicí ke svobodě už nestačí, aby nikdo nezamknul pouze dveře, pro které se daní lidé rozhodnou, ale aby nikdo nezasáhl (interferoval) a nezamknul vůbec žádné dveře. Zde je třeba podotknout, že jak Berlin, tak Pettit přisuzují schopnost omezit svobodu pouze lidem (Berlin je ochoten připustit i lidmi stvořeným systémům), nikoliv různým přirozeným a dalším zábránám.

Pettit však ukazuje, že i tato silnější varianta negativního pojetí svobody je napadnutelná podobným protiargumentem. To, že nikdo dveře nezamkne, ještě neznamená, že nemá tu

možnost – jinak řečeno, lidé stále vstupují pod hrozbou toho, že někdo zasáhne. Z toho by vyplývalo, že největší svobodu lze získat spřátelím si toho, kdo má největší moc zasáhnout do dosahování vlastních cílů a přesvědčit ho, ujistit se a pojistit si, že opravdu nezasáhne. Toto je možná poněkud bližší popis reálného fungování svobody pro mnoho lidí, ale o to opět ani Berlinovi, ani Pettitovi nejde. Má-li svoboda jedince opravdu něco znamenat, nemůže záviset na vztahu k potenciálnímu potentátovi.

Proto Pettit přichází s třetí, nejsilnější variantou a to svobodou jako nondominancí. Jeho teze je jednoduchá: aby byli lidé skutečně svobodní, nestačí jenom aby nebylo bráněno v projití dveřmi, které si vybrali, ani aby nebylo bráněno v projití jakýmikoliv dveřmi, ale aby vysloveně neexistoval nikdo, kdo by v tomto projití byl schopný (i kdyby nebyl ochotný) zabránit. Pravá svoboda, v Pettitově pojetí, může být dosažena pouze skrze absolutní vyřazení všech aktérů mocnějších než onen jedinec snažící se naplnit své cíle. Stejně jako u Berlina, i pro Pettita je toto pojetí svobody ideálem, ke kterému bychom se měli přibližovat. Přeformulováno do slov, která Pettit sám nepoužívá, takováto svoboda nemusí nutně být pro mnohé dosažitelná.

Tímto je pomyslná škála různých variant negativního pojetí svobody završena. Z určitého úhlu pohledu by šlo deteritorializaci zasadit na tuto škálu jako ještě náročnější než všechny ostatní pojetí, protože na rozdíl od nich přisuzuje schopnost omezit lidskou svobodu nejen zlým úmyslům ostatních lidí, ale doslova čemukoliv jinému. Stejný krok Pettit sleduje, paradoxně, u Hobbesa, ale pro narativní účely ho dále nerozebírá (Pettit, 2011, str. 697). Stejně jako Hobbes, Deleuze s Guattarim tak ze svobody dělají mnohem užší a tím pádem ojedinělejší stav – jaký přesně prostor zůstává pro svobodu v jejich pojetí a proč deteritorializaci nelze posadit na stejnou škálu mezi Berlinovy a Pettitovy koncepce tak jednoduše si tato práce klade za cíl zodpovědět.

2 Vymezení teritoria

Touto kapitolou začíná část práce, která se věnuje detailnímu rozboru konceptu deteritorializace. Pro složitost tohoto termínu a zamýšlený vyčerpávající charakter práce bude tato analýza rozvíjena pomalu a postupně. Proto jsou nejdříve potřeba přesně vymezit východiska této práce.

Už dílo samotného Gilese Deleuze je spletité, natožpak když se ještě vezme v potaz jeho kolega a spoluautor Félix Guattari. Deleuze záměrně a zvesela píše své dílo jako rhizom, jehož úponky se rozbíhají do všech možných směrů, kolidují, srůstají a potom se opět štěpí (k samotnému rhizomu více v následující kapitole). Obsáhnou tak neskutečné množství témat a polí od fyziky, biologie, geologie přes sociologii a psychoanalýzu, až k literatuře či dokonce kinematografii. Sám se také často vrací k různým velkým autorům historie filozofie (a literatury). Úponky jeho rhizomu je však vždy obklíčí a prorostou, pozměněny jejich obsahem, avšak daleko od toho, co původně autoři chtěli říct, alespoň tak se stylizuje – Deleuzova vlastní slova k tomuto procesu jsou ještě surovější: „Představoval jsem si, jak přicházím k autorovi zezadu a plodím mu dítě, které by bylo vskutku jeho ale bylo přesevše nestvůrné“ (Deleuze, 1977, str. 12). Jelikož mezi autory sekundární literatury dodnes probíhá debata nakolik je Deleuze věrný kterému autorovi, nehledě na typicky postmoderní otázku relevance autorského záměru, rozhodl jsem se omezit svůj záběr na menší vzorek Deleuzova samostatného díla.

Druhý a důležitější důvod je pak jisté nabrání na komplexnosti mezi *Anti-Oidipem* a *Tisíci plošinami*, které by se dalo považovat za přelom v myšlení Deleuze s Guattarim. Jak píše Holland: „Jeden způsob jak pochopit vztah *Tisíci plošin* k *Anti-Oedipovi* je představit si, že Deleuze a Guattari se v druhém díle vydali ‚dekonstruovat‘ jakékoliv binární protiklady, které ještě na konci prvního dílu zůstaly stát“ (Holland, 1991, str. 55). *Tisíc plošin* se tak sice představuje jako pokračování *Kapitalismu a schizofrenie*, avšak spoustu, ne-li velkou většinu témat a konceptů rozšiřuje, posouvá a opravuje – v moderní terminologii by se *Tisíc plošin* dalo nazvat spíše měkkým rebootem.

Holland popisuje mechanismus, kterým se tak děje: „(...) cílem plošiny není pouze zmnožit terminologii, ale pokračovat v ‚dekonstrukci/zmnožování‘ dané množiny termínů do bodu, kdy se začnou protínat s termíny dekonstrukcí na jiných plošinách, bez toho aby se na ně rozpadly nebo se s nimi staly identickými“ (Holland, 1991, str. 56). Tento mechanismus je možná nejjednodušší představit si graficky následujícím diagramem: dekonstrukce konceptu na pomyslné první úrovni přinese několik nových termínů. Ty jsou opět dekonstruovány na ještě více termínů na další úrovni. Takto Deleuze s Guattarim pokračují dokud se termíny na

spodních úrovních různých počátečních konceptů nezačnou prolínat. Tento diagram však skrze kategorizaci do úrovní přináší omezující hierarchii, která jde zásadně proti post-strukuralistické volnosti deleuzovsko-guattariovského myšlení (bylo by tedy potřeba ještě opustit pomyslné úrovně diagramu a nechat termíny interagovat zcela volně, k přesnějšímu popisu toho jak *Tisíc plošin* funguje). Pro jeho explikační sílu snad lze toto zjednodušení prominout.

Před *Tisíci plošinami* sepsali Deleuze s Guattarim krátký spis *Kafka: Za menšinou literaturu*, který již obsahoval důležité myšlenky podrobněji rozpracované v *Tisíci plošinách*. S ním dochází k popsanému výraznému posunu již zavedených termínů a zároveň k představení největšího množství termínů nových. To mne vede k označení *Kafky* za první spis Deleuzova zralého díla.

Tato práce se tak bude věnovat převážně takto definované zralé fázi Deleuzova díla, bude brát povětšinou z *Tisíce plošin* a posledního Deleuzova a Guattariho spisu *Co je filozofie?* právě proto, že se bude snažit vysvětlit tam obsažené koncepty v jejich konečné podobě. To ovšem neznamená, že by se na tyto díla omezovala – pokud k lepšímu porozumění přispěje genealogický pohled na termín nebo rozbor širšího kontextu, bude věnována pozornost i spisům vydaných před *Kafkou*.

3 Rhizom

Jak již bylo vidět výše, pro Deleuze s Guattarim je naprosto klíčový koncept rhizomu. Není tomu snad ani tak, že by byl nutný k pochopení všech ostatních konceptů. Přijde mi však patřičné začít právě rhizomem, jednak z toho důvodu, že už jsem ho užil v minulé kapitole a jednak proto, že jeho explikací se zabývá už úvod k *Tisíci plošinám*. „Tuto knihu píšeme jako rhizom. Sestavili jsme ji z plošin. Z legrace jsme jí dali cirkulární formu“ (D&G, 2010, str. 32), píše Deleuze a Guattari hned ze začátku.

Osvětlení rhizomu by také mělo nabídnout mnohem hlubší vhled do problematičnosti interpretace celého Deleuzova díla. Rhizom totiž není pouze komplexní koncept, ale je to metoda psaní a ve výsledku i myšlení. Je to jakýsi specifický typ struktury, nebo, jak by tito dva poststrukturalističtí autoři řekli spíše, je to svobodnější alternativa k akademické struktuře textu. *Tisíc plošin* je první a poslední Deleuzův spis, který je celý napsán touto metodou, byť s výslednou ‚hustotou‘ rhizomatickosti Deleuze s Guattarim nebyli vyloženě spokojeni.² Nicméně i v Deleuzově díle jakožto celku rozhodně můžeme vidět spoustu rhizomatických spojení a odboček už od naprostého začátku. Velkou výzvou této práce je tento rhizomaticky vyjádřený obsah přeložit do textu s akademickou strukturou, aniž by utrpěl velkým významovým posunem.

Pro Deleuze a Guattariho rhizom stojí pevně v opozici proti řídicí metafoře hierarchického pojetí stromu, proti tuhým neohebným kořenům, proti rodinnému stromu. „Rhizom je anti-genealogie“ (D&G, 2010, str. 18 a 31), tvrdí hned na dvou místech. Rhizom tedy není pevný, jeho struktura není daná nijak předem, ani ve zobecnitelné abstrakci; není rozdělitelný na stejnoměrné části a ani zdaleka není nijakým způsobem hierarchický.³ Rhizom se úspěšně brání vnějším silám, ať už se jedná o tlak tradiční formy nebo kulturních klišé. Deleuze s Guattarim píše: „nebojujeme proti perceptuálním a afektivním klišé, pokud také nebojujeme proti stroji, který je vytváří“ (D&G, 2001, str. 150). Tímto systémem je pak dozajisté myšlena standardní struktura knihy či akademických textů, které se tato práce nevyhne. Věřím však, že vzhledem k nemalému rozsahu této práce věnovanému celkem úzkému tématu je tato práce schopna se Deleuzem a Guattarim předjímaným pastem vyhnout.

Ať tak či tak, je jasné, že rhizomatická metoda psaní se sama nenabízí k jednoduché akademické analýze. Vzhledem k Deleuzově a Guattariho náhledu na akademii jakožto na

² „My jsme to nedokázali“ (D&G, 2010, str. 32). Možná jediný důvod, proč *Tisíc plošin* vůbec lze číst.

³ Zde je možná zdroj nespokojenosti autorů – úvod a závěr vždy budou mít v knize jisté výsadní postavení.

mocenskou strukturu se silnými tendencemi ke konzervativismu či dokonce mikrofašismům, o kterých ještě bude řeč, je tato metoda pro autory sice velkou výhodou a jedním z důvodů, proč knihu tak psát, ale pro účely této práce je rozhodně výzvou. Na druhou stranu, měla-li by tato práce být ‚pouze‘ jakýmsi mostem mezi akademií a Deleuzovým a Guattariho dílem samotným, byla by dozajista přínosná.

4 Deteritorializace

Prvně, před analýzou jakýchkoliv dalších konceptů, je potřeba objasnit metodologický postup při jejich explikaci, respektive extrakci z rhizomaticky psaného textu. Takový text totiž jednoduchému, lineárnímu vysvětlení, zachycení celého konceptu ve své celistvosti, velice intencionálně vzdoruje. Je tedy potřeba přejít k alternativním strategiím, kterých existuje celá řada: Hallward (2009) identifikuje údajnou hlavní linii Deleuzova díla, jedinou klíčovou myšlenku, kterou vidí v Deleuzově ontologii a skrz kterou vysvětluje všechny ostatní aspekty jeho díla téměř jako emergentní fenomény; Boundas (2009) bojuje proti rhizomu ironicky právě genealogickým postupem,⁴ kdy črtá počátky Deleuzových konceptů od stoiků, přes Spinozu, Leibnitze a Nietzscheho až k Bergsonovi; zatímco Holland (1991) sleduje genealogii pouze skrze Deleuzovo vlastní dílo, konkrétně přerod od *Anti-Oedipa* k *Tisíci plošinám* a v pozdějším *Reader's Guide* (2013) sleduje tyto koncepty jako odpověď na otázku, kterou sám pokládá – otázku společenského uspořádání lidského druhu.

Nicméně, díky tomu, že tato práce má tu možnost se na rozdíl od monografií specializovat pouze na jeden specifický koncept a zároveň mu na rozdíl od vědeckého článku může poskytnout více prostoru, může zvolit ještě jiný, snad do jisté míry rhizomatičtější, avšak přesto srozumitelný postup: Na následujících stránkách vyloží koncept deteritorializace nejdříve v jednoduchých, skoro až vyloženě zjednodušených konturách a poté začne postupně přidávat problematizace, jak ty, které lze nalézt v díle Deleuze s Guattarim samotných (od krátké exkurze do jednoduššího *Anti-Oedipa* k jejich zralému dílu), tak ty, které se vynoří v důsledku různých interpretací autorů sekundární literatury. Na konci, ale i na vhodných místech skrz jednotlivé kapitoly, se práce bude odkazovat k jednotlivým pojetím politické svobody a doplňovat je.

4.1 Základy

K vysvětlení deteritorializace Deleuze a Guattari používají mnoho příkladů, jeden spletičtější než druhý. K počátečnímu bodu její ilustrace se však výtečně hodí pole, které s teritorií má spojené snad většina lidí – zoologie. V *Tisíci plošinách* Deleuze a Guattari píšou o zvířeti obecně (D&G, 2010, str. 68), avšak jak už je jejich zvykem, snaží se při tom o mnohem

⁴ Když Deleuze a Guattari popisují rhizom jako anti-genealogii (viz výše), přidávají detailní popis stromovitých a rhizomatických struktur, které netvoří pouhou binární opozici, ale zároveň v určitých bodech jedna v druhou přecházejí – ze stromu do nečekaných směrů pučí rhizomatické úponky a rhizomy zase kostnatí a usazují se.

víc než jenom vysvětlit deteritorializaci, takže přímý přepis by pro účely této práce nebyl natolik prospěšný.

Vezměme například sysla. Jelikož koncept deteritorializace je velice flexibilní, dalo by se za teritorium označit mnoho prvků v životě sysla, avšak pro jednoduchost je nasnadě jako základní teritorium vzít jeho noru a přidružené blízké okolí. V noře může v klidu spočinout a v okolí nachází potravu. Přijde však chvíle, kdy bude muset své teritorium opustit – možná v blízkém okolí dojde potrava, možná bude hledat společnost dalších svého druhu k páření. Pohyb mimo své pohodlné, bezpečné a monotónní teritorium je deteritorializací. Avšak mimo své teritorium brzy potká fenomény, které vrhnou nové světlo na jeho dosavadní život – potká člověka, který se ho snaží zaplašit, partnera/partnerku, se kterými zplodí potomky, predátora, který se ho pokusí ulovit. Navrací se tedy rychle zpátky do svého teritoria, reteritorializuje se. Jeho teritorium je však navždy pozměněno tím, co zažil při deteritorializaci – nora se může stát osamělou nebo naopak obydlenu novou rodinou a potřebující rozšíření, po střetu s predátorem se z pohodlné hobití díry stává především bezpečný úkryt.

Deteritorializace však nemusí být pouze možností volby (ačkoliv v tomto případě tlak hladu či potřeby se rozmnožit za volbu označit přímo nelze, alespoň musí padnout rozhodnutí kdy). Jelikož jedno z nejideálnějších míst pro stavbu syslí nory je golfové hřiště, může se jednoduše stát, že přijde člověk nebo nějaké jiné přírodní neštěstí, noru zničí a sysla do deteritorializace přímo uvrhne. Deleuze s Guattarim píší: „jakmile je přidružené prostředí rozvráceno údery z vnějšku a zvíře ho musí opustit, (...) opíraje se tentokrát jako o křehké berly o svá vnitřní prostředí“ (D&G, 2010, str. 68). V tomto případě se sysel reteritorializuje na základě svých vlastních schopností (vnitřních prostředí) – rychlého běhu, kamufláže, schopnosti postavit novou noru.

Za teritorium tedy lze považovat jakoukoliv strukturu v širokém, nejen pouze topografickém slova smyslu (níže představím několik dalších příkladů, které tuto variabilitu demonstrují). Deteritorializace je poté opuštění či přímo rozpuštění oné struktury, ať už samovolné, vnucené nebo dobrovolné. Jak je vidět na příkladu sysla, deteritorializace s sebou vždy nese určitou míru rizika. Je však vždy tvořivá a přináší změnu, ať už k lepšímu nebo k horšímu. K tomuto se dopodrobna vrátím níže. Reteritorializace je pak znovuvytvoření struktury. Tato struktura je podobného charakteru jako ta původní, v určitých aspektech může být i naprosto identická, ale vždy bude do nějaké míry pozměněna, i kdyby to mělo být pouze vzpomínkou na deteritorializaci, která k jejímu vzniku vedla.

Deteritorializace nemusí operovat pouze na úrovni jednotlivých činů a životů jednotlivých jedinců. Deteritorializace může být sledována v evolučních procesech jako tlak hýbající

s celými druhy: „Nezapomínejme ani na korelativní deteritorializace prostředí: step, deteritorializovanější přidružené prostředí než les, vyvíjející na tělo a techniku selektivní tlak deteritorializace (nikoliv v lese, ale ve stepi se ruka může ukázat jako volná forma a oheň jako látka technologicky formovatelná)“ (D&G, 2010, str. 75). Ve chvíli, kdy se budoucí člověk dostal z lesa a přestal potřebovat ruce k pohybu po stromech, se ruce staly deteritorializovanými a uzpůsobily se (reteritorializovaly) pro práci s nástroji. Stejně tak oheň jakožto potenciální nástroj, jehož původní teritorium v lesích obsahovalo obrovské riziko zničujícího požáru, byl deteritorializován rozšířením budoucího člověka do stepí a savan a mohl být reteritorializován do užitečné formy táboráků a pochodní.

Deteritorializace a reteritorializace pak umožňuje také mnohem komplexnější interakce: „Nezapomínejme nakonec ani na komplementární reteritorializace (noha jako kompenzační reteritorializace za ruku uskutečňující se ve stepi)“ (D&G, 2010, str. 75). Nejedná se tak nutně pouze o jednu část, která by procházela procesem deteritorializace a následné reteritorializace – pokud se deteritorializuje jedna část, může stejně tak její původní funkce (byť samozřejmě pozměněná) být zaujatá reteritorializací jiné části.

Velké fyzické změny nemusí probíhat na časovém měřítku evoluce, aby mohly být považovány za procesy deteritorializace. Skvělým příkladem je také babočka admirál. Nejenže si drží svá teritoria a při nižších teplotách migruje na jih, její deteritorializace se dá sledovat i ve zcela jiném aspektu. Babočka začíná svůj život jako malá, lehce ostnatá, ale jinak celkem bezbranná housenka. Když se zakuklí, projde její tělo radikální deteritorializací, její struktura se téměř celá doslova rozpustí. Za několik dní se celá struktura zreformuje do nové podoby, reteritorializuje, a s ní babočka získá i nové možnosti, schopnosti a pudy. Z původní struktury pak zbývá velice málo, avšak stále se jedná o stejného tvora, stejného řádu, rodu i druhu.

Nehledě na to, jak fascinující toto biologické okénko je, deteritorializace jako koncept nabírá filozofické váhy až ve chvíli, kdy je aplikována na vývoj konceptů a myšlenek, a hlavně až když je pevně spojena s lidským životem a zkušeností. A jedině tak bude schopna přinést nové aspekty svobody přínosné pro politickou filozofii. Proto zde uvedu ještě dva abstraktnější příklady.

Tématem, kterým se Deleuze a Guattari často a silně zabývají, je psychoanalýza a její nedostatky. Právě v postavě jejího čelního představitele Freuda, lze sledovat jeden z nejzajímavějších procesů deteritorializace v dějinách. Freud začíná tím, že uvolňuje sexuální touhu z područí náboženských a kulturních konotací nečistého, nízkého a obscénního. Vysvětluje, že libido je věc naprosto přirozená a osvobozuje jej (deteritorializuje) od společenského tlaku studu. Zároveň se však otáčí na patě a sexuální touze připisuje oidipální

komplexy, které libidu stud, v lehce pozměněné formě, ihned reteritorializují. „Avšak psychoanalýza nemá ke všem těmto bodům co říci – kromě toho, co řekl už Freud: tohle všechno ještě poukazuje k tatínkovi (...) stačí říct, že revoluce ‚uspokojila pacientův pocit viny‘“ (D&G, 2010, str. 46). V tomto citátu Deleuze s Guattarim jasně shrnují svůj problém s freudovskou psychoanalýzou – má velice omezený repertoár velice obecných vzorů, skrze které interpretuje (reteritorializuje) jakoukoliv výpověď. Sama psychoanalýza se prý příliš reteritorializovala. Deleuze s Guattarim ale uznávají její přínosy a doufají, že pokud se jim ji podaří opět osvobodit (deteritorializovat) vznikne něco, co nazývají schizoanalýzou, co bude opět osvobozovat touhu.

Poslední příklad pak ukazuje, že deteritorializace s sebou nutně nese i jistou politickou dimenzi.⁵ Kapitalismus, jakožto dominantní ekonomicko-ideologický systém současné doby, je naprosto fascinující změť deteritorializací a reteritorializací. Ne nadarmo je *Tisíc plošin a Anti-Oidipus* součástí duologie pod názvem *Kapitalismus a Schizofrenie*.⁶ Každopádně, pokud je současné status quo bráno jako teritorium, tak jakákoliv jeho kritika, zvláště z pozic, které se snaží přijít s alternativou a nikoliv ‚vylepšeními‘, je určitou snahou o deteritorializaci. Ať už se jedná o jakoukoliv alternativu, kapitalismus vždy dokáže rychle zakročit a reteritorializovat – skvělým příkladem je historie státních převratů na globálním jihu, často zprostředkovaných americkými tajnými službami.⁷ O tom, že oblečení s Che Guevarou nebo Komunistické manifesto se dá v korporátních řetězcích koupit každý rok v novém vydání s rozšířenou předmluvou a každý svátek práce s dvacetiprocentní slevou, nemluvě. Ke kapitalismu a jeho deteritorializacím a reteritorializacím však níže.

4.2 Linie úniku

Než bude možné rozebírat problematictější aspekty deteritorializace, je potřeba představit přílehlý koncept linií úniku, který rozbor deteritorializace poněkud ulehčí. Vraťme se k příkladu našeho sysla. Život sysla (stejně jako jakéhokoliv jiného živočicha), se odehrává jednak ve vnějším, ale také vnitřním prostředí – za vnější se považuje jeho fyzické, geografické okolí a za vnitřní jeho percepce, schopnosti, mentální stavy. Jednání takového jedince je určeno jak vnitřním, tak vnějším prostředím. „Na druhou stranu má každá modifikace své přidružené prostředí, které samo přináší určitou deteritorializaci vzhledem k prostředí exteriority a určitou

⁵ Nehledě na to, co tvrdí Hallward (2009), ale o tom níže.

⁶ Schizofrenie bude zmíněna níže.

⁷ Pro hlubší pojednání viz Thyne, 2010 či extenzivní stránka na Wikipedii:

https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_involvement_in_regime_change [Cit. 17.4.2024]

reteritorializaci ve vnitřních nebo přechodových prostředích“ (D&G, 2010, str. 68).⁸ Zatímco vnější prostředí přináší změny (deteritorializaci) a nutnost přizpůsobit se jim (nedostatek potravy, výskyt predátora), vnitřní prostředí přináší schopnosti se s nimi vypořádat a začlenit je do své rutiny (reteritorializaci).

Deleuze s Guattarim mají i poněkud jemnější nástroj na rozdělení světa: „Zejména zvířecí svět je vytvořen, vytyčen znaky rozdělovacími ho na zóny (zóna úkrytu, zóna lovu, neutralizovaná zóna, atd.), jež mobilizují speciální orgány (...)“ (D&G, 2010, str. 68). Zóny, na rozdíl od teritoria, jsou zjevněji nejen prostorovým fenoménem – zóna lovu, respektive sběru potravy, sysla není pouze ‚v blízkém okolí nory‘, ale zároveň ‚ve dne‘. Když se dostane do zóny noci, mobilizuje se jeho endokrinní žláza, začne vyplavovat melatonin a sysel jde spát. Stejně tak se zónou zimy začíná hibernovat.

Zóny sice nejsou omezeny pouze na prostor, jsou ale omezeny na vnější prostředí. To umožňuje sledovat deteritorializaci, s ní nutně i teritorialitu a její reteritorializaci, jak skrze externí, tak skrze interní prostředí živočicha. Nabízí se tak další poznatek: „Organismus je (...) tím deteritorializovanější, [čím více] obsahuje vnitřní prostředí, která mu zajišťují autonomii a uvádějí ho do souboru náhodných vztahů s vnějškem“ (D&G, 2010, str. 67).⁹ Jestliže vnějšek přináší změnu, reakce na změnu bude vždy vybočovat z našeho každodenního života, bořit rutinu, deteritorializovat. Je to pak právě vnější prostředí, které skýtá většinu rizik spojených s deteritorializací, nikoliv proces samotný.¹⁰

Podle Deleuze s Guattarim existují dva druhy linií úniku, a to podle toho, ze které zóny vedou, konkrétně jestli vedou do nebo z přidruženého prostředí. Přidružené prostředí je pak to, co bylo výše zjednodušeně nazváno syslovým teritoriem (nora a její blízké okolí). První druh linií úniku „zvířeti dovolí dostat se do svého přidruženého prostředí, jakmile se objeví nebezpečí (například linie úniku býka v aréně, po níž může znovu dorazit na půdu, kterou si vybral)“ (D&G, 2010, str. 68), nebo právě ta linie, po které se sysel dostává zpět do své nory. „Druhá linie úniku se objevuje, jakmile je přidružené prostředí rozvráceno úderem z vnějšku a zvíře ho musí opustit, aby si přidružilo nové kusy exteriority opíraje se tentokrát jako o křehké berly o svá vnitřní prostředí“ (D&G, 2010, str. 68). Toto již bylo vidět výše, nyní je však k dispozici širší kontext. Je-li syslova nora zničena rozhněvanými golfisty, přichází o své přidružené prostředí a je vystaven tlakům prostředí vnějšího. Je deteritorializován do té míry,

⁸ V originále se mluví o modifikacích kódu, nikoliv jednání – pro tuto část práce úmyslně zjednodušeno.

⁹ Překlad opraven.

¹⁰ Alespoň pro sysla. I tento aspekt bude problematizován níže.

že všude kolem něj je pouze změna, na kterou musí reagovat, přidružit ji do svého života. Pokud přežije, postupně se reteritorializuje stavbou nové nory. V případě, že by jeho přidružené prostředí bylo zničeno jinou katastrofou, která by zároveň znemožnila stavbu nových nor, musel by se reteritorializovat změnou životního stylu, své strategie na přežití, své rutiny. To, že „[deteritorializace] je vždy relativní, protože má rub, svou komplementaritu v reteritorializaci“ (D&G, 2010, str. 67),¹¹ je zásadní poznatek. Ačkoliv toto tvrzení bude níže z části zpochybněno, bude stále v drtivé většině případů (ve všech reálných případech) platné. Je to také dobrá poznámka k politické svobodě: vše, co nás nějakým způsobem osvobozuje s sebou zároveň nese nové nesvobody.

Jak v Berlinově, tak v Pettitově pojetí je svoboda v podstatě binární stav – buď ji člověk má či nikoliv. Mechanismům nesvobody, popřípadě vztahu nesvobody a svobody v nich není věnován vůbec žádný prostor. Je to otázka, kterou lze vznést z obou pozic, avšak stejně tak dobře lze na tuto otázku vůbec nenarazit. V konceptu deteritorializace, na druhou stranu, je to integrální část fungování svobody.

4.3 První komplikace

Dokud se rozbor drží pouze hlodavců a motýlů jako modelových příkladů, deteritorializace jako koncept nenabývá vyloženě přílišné komplexity. Zároveň tím však uniká jedna z nejdůležitějších myšlenek: „Deteritorializaci je třeba myslet jako naprosto pozitivní schopnost (...)“ (D&G, 2010, str. 67). Výše vyobrazený život sysla by k tomu příliš nepoukazoval, ale vše se mění (a nabírá na složitosti) ve chvíli, kdy analýza deteritorializace přejde do lidské sféry. Nejlepším postupem, jak postupně začít přibližovat všechny komplikace spojené s lidskou existencí a zvláště lidským společenstvím, je představit koncept deteritorializace v takové podobě, v jaké ho lze najít ještě ve svých nevytříbených počátcích v *Anti-Oedipovi*.

Stejně jako většina termínů, které Deleuze používá, i deteritorializace svým způsobem pochází odjinud. Psychoanalýza, respektive Lacan, označuje termínem teritorializace proces, kterým si dítě, respektive vznikající libido dítěte, vytváří erotogenní zóny z orgánů a otvorů asociací s matčinou péčí a vyživováním. To vede k psychoanalytickým rozborům matčina prsu a oidipovským komplexům. Cílem Deleuze a Guattariho v *Anti-Oedipovi* je pak právě postavit se pevně proti psychoanalytickému pojetí jakožto struktury, která ovlivňuje, uzamyká a do jisté míry ovládá člověka. Boj povedou právě skrze koncept deteritorializace. Jak píše Holland:

¹¹ Relativní deteritorializace není jediným druhem deteritorializace, viz níže.

Deteritorializace „označuje osvobození ‚schizofrenického‘ libida od předem stanovených objektů zájmu“ (Holland, 1991, str. 57). Cílem deteritorializace je tedy uvědomění si, zmapování a následné rozpuštění oné struktury teritorializace.

Zároveň dle názvu *Kapitalismus a Schizofrenie* rozšiřuje pojem teritorializace na všechny struktury, které člověka ovlivňují, uzamykají a ovládají, zvláště na kapitalismus. Tím se ale Deleuze s Guattarim svou metodou analýzy dostávají do paradoxní situace: kapitalismus je totiž, v rámci *Anti-Oedipa* hlavně historicky, obrovskou silou deteritorializace. Právě kapitalismus ve svých zárodcích uvolňuje rolníky z područí nevolnictví a bohatství z pozice privilegia šlechty. Jak bylo zmíněno výše, deteritorializace je relativní a má svůj rub v reteritorializaci, takže rolníci byli velmi rychle lapeni do továren, městského života a bohatství zaměřilo shromažďovat se v rodinách továrníků. V současné době, kdy je kapitalismus dobře ustanoven, se pak stává silou převážně reteritorializující – udržující své status quo.

Anti-Oedipus se tedy zabývá detailním rozbořením těchto dvou aspektů deteritorializace a reteritorializace. Na jednu stranu vychází jak z psychoanalýzy, tak marxismu, ale na druhou stranu je zároveň kritizuje a překonává (snad bychom mohli říci deteritorializuje). Současně pokračuje v jejich odkazu svým vlastním směrem (po své vlastní linii úniku). Drží se jich ale příliš blízko tím, že se vůči nim snaží příliš vymezit. Dostává se tak do situace, ve které, jak píše Holland, ve výsledku „deteritorializace vypadala ‚dobře‘ a reteritorializace vypadala ‚špatně‘, do té míry že deteritorializace označovala pohon neustálé revoluce, zatímco reteritorializace označovala mocenské vztahy vnucené soukromým vlastnictvím kapitálu“ (Holland, 1991, str. 58). Všechny struktury v životě člověka byly brány jako poplatné kapitálu. Nakonec, to je i nejdůležitější z efektů kultivace oidipovských komplexů,¹² které tímto způsobem člověka uzamykají a ovládají (mohli bychom klidně říci i vykořisťují). Jakékoliv rozpouštění a boření jakýchkoliv struktur je tedy v *Anti-Oedipovi* bráno jako nutně pozitivní.

4.4 Metafyzické nástrahy

To, že v *Anti-Oedipovi* je deteritorializace inherentně žádoucí, působí silnou disonanci s předchozími pasážemi o syslovi. Proto jimi tato práce začínala – jejich cílem bylo mimo jiné vyložit koncept deteritorializace tak, aby byl od začátku o něco méně jednoznačný než jak je představen v *Anti-Oedipovi*. To ovšem neznamená, že by závěry *Anti-Oedipa* nebyly platné – pouze neúplné.

¹² Tato myšlenka zůstává platná po celé dílo Deleuze a Guattariho, pouze nabízená východiska se budou měnit.

Už výše bylo zmíněno, že deteritorializace je relativní, protože má „svou komplementaritu v reteritorializaci“ (D&G, 2010, 67). Zároveň se však zcela odvíjí od teritoriality, která se deteritorializuje, a od toho, na čem se deteritorializuje (co je spouštěčem tohoto procesu). Pokud bychom tedy chtěli deteritorializaci nějak hodnotit, ať už morálně nebo skrze měřítko užitečnosti či estetiky, zjistili bychom, že deteritorializace je relativní také tím, že tyto hodnoty můžeme aplikovat až na jednotlivé deteritorializované/deteritorializující se entity, nikoliv na proces samotný. Druhým krokem by potom bylo po nietzscheovsku říci, že veškeré hodnoty jsou pouze výplodem společnosti, ve které žijeme, a Deleuzovsky pokračovat, že tyto hodnoty tvoří struktury a mechanismy kontroly, jejíž výsledným úkolem je nás všechny postupně reteritorializovat – deteritorializace je tedy navíc relativní i tím, které měřítko použijeme na její zhodnocování. Zhodnocování nechávají Deleuze s Guattarim čistě na čtenáři a jeho vlastních zážitcích s procesy deteritorializace a reteritorializace – otázka, zdali je či není konkrétní svoboda člověku užitečná nebo potřebná, je další důležitý dodatek k teorii politické svobody.

Berlin v tomto ohledu alespoň upozorňuje, že svoboda není první prioritou, že nabízení svobody lidem, kteří nemají jídlo, oblečení nebo léky, je „výsměchem jejich situaci“ (Berlin, 1999, str. 222). I tak ale Berlin, stejně jako Pettit považují svobodu za všeobecně dobrou. Svoboda jakožto deteritorializace ve své finální podobě v *Tisíci plošinách*, na druhou stranu, vůbec určenou hodnotu nemá. Je to pouze na rozhodnutí osvobozujícího se člověka.

4.4.1 Teofanie tvorby

S fascinující, byť poněkud jednorozměrnou interpretací přichází Hallward ve své knize *Out of this World*, kde vykládá dílo Deleuze (bez ohledu na přítomnost či nepřítomnost Guattariho při jeho vzniku) jako údajně teofanický projekt. Pokud, stejně jako Hallward, budeme za základ brát Deleuzovo rané dílo, zvláště pak *Différence et répétition* a *Logique du sens*, není to až zas tak absurdní, jak by se mohlo zdát.

Hallward už od první strany vykládá Deleuze skrze termíny, které sám Deleuze téměř vůbec nepoužívá – tvořivost, tvoření, stvořené a stvoření (Hallward, 2006, str. 2). Okolo tvoření se tak točí a na něj se také prý dá redukovat veškeré Deleuzovo myšlení. Jakýmsi prázákadem všeho, arché, podle Hallwarda Deleuze určuje chaos. Chaos je nekonečně tvořivý a to nekonečnou rychlostí. Jelikož ale neustále inovuje, nic stvořeného se neudrží a je ihned nahrazeno něčím jiným (Hallward, 2006, str. 130). Bytí je pak výsledek tvořivého odlišování se – bytí se (aktivně) odlišuje od chaosu tím, že trvá. Proces odlišování se však pracuje i v rámci bytí jako takového, projevuje se jako konstantní změna, vytváří nové a nové stavy bytí

(Hallward, 2006, str. 1). Některé stavy se rychle zase změň, jiné trvají mezi tím, co se mění stavy kolem nich, a stavy na ně navázané. Proces odlišování se (změny a jí komplementárního trvání) je pak podle Hallwarda Deleuzův bůh, kterého potkáváme.

Jsoucno je tedy vše, co se odlišuje od chaosu. I jsoucno se ale odlišuje v rámci sama sebe na dvě širší kategorie – jednou je stvořené (to, co se děje, existuje v reálném světě), kteréžto Hallward identifikuje s Deleuzeho termínem „aktuální“; druhou je pak tvořící (proces kreativního odlišování se, který dává vzniknout stvořenému) neboli „virtuální“ (Hallward, 2006, str. 27). Virtuální jakožto proces v sobě zároveň obsahuje i všechny varianty toho, co se může stát, včetně té, která se nakonec stala, ale bez toho, aby byla zatížena tím, že se nakonec stala. Varianta, která se nakonec stane, jakožto součást aktuální, ztrácí vlastnosti, které měla, dokud se nestala (dokud byla součástí výlučně virtuální) – ztrácí možnost se nestát, protože už se stala, a stejně tak ztrácí možnost se stát, protože z možnosti se stává probíhající nebo proběhlá nutnost. Pro předzvěst toho, k čemu se níže dostaneme, stav nutnosti tuto variantu teritorializuje.

Tato interpretace Deleuzova díla rozhodně dává smysl v pasážích a tématech, kterým se Hallward explicitně věnuje, a velice názorně prosvětluje temnější, téměř neprostupné části Deleuzova metafyzického myšlení viditelného jak v *Co je filozofie?*, tak převážně v jeho raném díle jako *Différence et répétition* a *Logique du sens*, a nejlépe je to vidět na Deleuzových spisech o silně nábožensky založených myslitelích jako Spinoza či Leibnitz. Právě v tom ale tkví jistý interpretační problém: Deleuze sám se totiž stylizuje do pozice velice volného interpreta, používajícího slovník a koncepty jiných autorů k demonstraci vlastních myšlenek. Tak ho také bere Hallward. Každopádně se stále jedná o interpretace a považovat je za Deleuzovo čisté dílo je přinejlepším diskutabilní. Je těžké mluvit o procesu kreativního odlišování se jakožto metafyzickém principu slovníkem náboženských myslitelů a neznít při tom teofanicky. To, že Hallward sjednocuje Deleuzův různorodý slovník z prací o odlišných autorech na vlastní termíny tvořícího a stvořeného (s proslulými náboženskými konotacemi) celou situaci pouze ztěžuje.

Hallward se staví do výhodné, ale problematické pozice. Tím, že sleduje jedinou, údajně ústřední myšlenku Deleuzova konceptuálního systému, se mu sice otevírá možnost všechno vysvětlit jasně s narativní silou explikace jednotlivých konceptů jakožto emergentních fenoménů této ústřední teofanické myšlenky, avšak zároveň tím zplošťuje jak význam, tak důležitost ostatních, pro něho vedlejších odboček, které Deleuze (zvláště později ve spolupráci s Guattarim) explicitně tematizuje. Toto je prokazatelně vidět níže, právě při rozboru takovýchto témat. Hallwardova kniha je obsáhlá a tak se k těmto tématům občas dostane. Je na

nich však vidět, že pro něj nejsou důležitá a že jsou vždy představena pouze prismaticem toho jak jim Deleuzův údajně teofanický projekt dal vzniknout a jak k němu zpátky odkazují či v čem ho rozšiřují.

Právě tento problém lze nejlépe sledovat na Hallwardově výkladu deteritorializace. Pro Hallwarda je totiž teritorializace neoddělitelně spojená se stvořeným, s aktuálním. Mluví dokonce o „omezeních inkarnace“ (Hallward, 2006, str. 25). Do té míry lze souhlasit – jelikož virtuální je doménou čisté potenciality, procesů tvorby a odlišování se, nelze tam hledat žádné struktury, které by snad trvale uzamykaly či ovládaly a tedy žádnou teritorialitu. S deteritorializací už je to složitější. Deteritorializace, podle Hallwarda, totiž vždy míří k rozpuštění všech struktur a opuštění aktuálního na cestě za virtuálním (Hallward, 2006, str. 40).

Na toto konto Hallward deteritorializaci rozděluje na několik druhů, respektive stupňů. Jako první vidí deteritorializaci negativní a jako takovou popisuje jakoukoliv deteritorializaci, která je ihned „napravena“ adekvátní silou reteritorializace (Hallward, 2006, str. 95). Negativní je proto, že na pomyslné škále deteritorializace takovýto proces sice dočasně posouvá ve směru celkové deteritorializace, ale ihned zase zpět ve směru reteritorializace a ještě hlouběji než před začátkem této snahy.

Druhým stupněm je pro Hallwarda deteritorializace pozitivní, ale zároveň relativní. Pozitivní je proto, že prý překonává snahy komplementární reteritorializace, a posouvá tak svého aktéra směrem k celkové deteritorializaci, avšak nikoliv tím správným způsobem nebo směrem. Posouvá nás, ale „bez toho, aby dokázala načrtnout něco více než přerušovanou, ohroženou nebo segmentarizovanou¹³ cestu útěku“ (Hallward, 2006, str. 95). Jako taková je pak „zranitelná vůči silám gravitace a znovu-zajetí“ (Hallward, 2006, str. 95).

Posledním a vrcholným stupněm Hallward stanovuje deteritorializaci pozitivní a zároveň absolutní. Tento proces prý spojuje se silami tvoření jakožto virtuálním, posouvá příčiny konání mimo aktuálno a k těmto vyšším principům (Hallward, 2006, str. 96). Zároveň si však Hallward správně všimá, že pozitivní absolutní deteritorializace v aktuálním světě nikdy nelze nalézt jen tak manifestovanou, ale že se vždy projevuje pouze skrze svoji částečnou přítomnost v relativních, tedy podle Hallwarda méně dokonalých stupních deteritorializace. V tomto bodě se však Hallward prakticky zastavuje – cituje z méně komplexního *Anti-Oidipa*: „Nikdy nemůžeme jít příliš daleko ve směru deteritorializace“ (D&G, 2007, str. 382), a lamentuje nad

¹³ „Segmentarizovaný“ zde odkazuje k segmentům jakožto poměřitelným (teritorializovatelným) částem struktury

tím, že se vlastně k deteritorializaci (sám však bere v potaz pouze absolutní pozitivní deteritorializaci jakožto její plnou a dokonalou variantu) nikdy nelze dostat. Když později uvádí konkrétní příklady práce s deteritorializací, jak ještě uvidíme níže, nemá k nim ze své pozice co více říci.

4.4.2 Kontra Hallward

Pro lepší porozumění konceptu deteritorializace je potřeba Hallwardovo teofanické prisma opustit. První rozdíl lze najít už v samotném rozdělení deteritorializace na subkategorie. Zatímco Hallward dělí pouze na *stupně*, ostatní (včetně Deleuze s Guattarim samotných) rozdělují přímo na *typy*, které implikují mnohem komplexnější vztah.

Holland, ve svém *Reader's Guide*, rozlišuje dva typy, respektive stavy, nikoliv ve vztahu ke kosmické síle tvoření, ale vůči mocenskému aparátu. Za mocenský aparát pak lze brát nejen kosmické, virtuální síly, ale také aktuální síly, ať už přírodní zákony nebo čistě lidské, společenské tlaky. V jednom stavu je deteritorializace relativní, čímž posiluje mocenský aparát, protože ihned podléhá opačným reteritorializacím *nebo* je absolutní a zároveň negativní, protože pracuje ve službách mocenského aparátu (rozpouští struktury, které aparátu vzdorovaly). Druhý stav je absolutní pozitivní reteritorializace, která proráží, transformuje a poráží mocenský aparát (Holland, 2013, str. 88).

Zajisté, lze říci, že takovéto schéma do jisté míry odpovídá Hallwardově schématu – stačí sloučit první a druhý stupeň deteritorializace do ‚nedokonalého‘ oproti třetímu ‚dokonalému‘ stupni. Tím by ale nutně došlo k notnému zploštění a úplnému opuštění (tím pádem i podcenění) politické dimenze deteritorializace jako konceptu.

Hollandově schématu pak mnohem lépe odpovídá i příslušná pasáž *Tisíci plošin*, které se týká – i tam lze vidět explicitní rozdělení na dva „velmi rozdílné stavy (...)“ (D&G, 2010, str. 215). Zde se však nachází mnohem větší důraz na politickou dimenzi celého problému: „Tvář je (...) vyrobena strojem a *podle požadavků mocenského aparátu*, který ji spouští, který *deteritorializaci tlačí k absolutnu, a přitom ji drží v negativitě*“ (D&G, 2010, str. 216).¹⁴ Zde se zároveň ukazuje komplikace typická pro citaci *Tisíci plošin*, kdy každý plný citát bude naneštěstí obsahovat alespoň dva další termíny, o kterých by se dala napsat minimálně stejně dlouhá práce. Pro naše účely tedy bude muset postačit zjednodušená definice stroje jakožto jakéhokoliv aktéra a tváře jakožto nástroje mocenského aparátu.

¹⁴ Kurziva přidána.

V závěru *Tisíci plošin* jsou zmíněny dva „případy“ deteritorializace. Nejsou to však ty, které identifikoval Holland – relativní/absolutní negativní a absolutní pozitivní. Zde je první relativní a je stejně jako u Hollanda definována jako ta, která je překonána reteritorializací, ale zajímavé na ní je to, co jí následuje. Než Deleuze a Guattari začnou popisovat druhý případ, cítí potřebu zdůraznit, že procesem státního aparátu není teritorializace, ale (relativní) deteritorializace, „která je však okamžitě překryta reteritorializacemi na vlastnictví, práci a penězích“ (D&G, 2010, str. 579), čímž jasně zdůrazňují důležitost politického aspektu deteritorializace. Jako druhou pak zmiňují pozitivní relativní deteritorializaci, která je stejně jako u Hallwarda segmentarizovaná a v nebezpečí, že skončí „katastrofou“. Následuje detailní popis jak první může přecházet v druhou a naopak. Tento výčet však nakonec na dvou nekončí. Na jeho konci totiž leží otázka po tom zdali by nemohla existovat i deteritorializace absolutní a následné líčení toho, co všechno by to znamenalo a neznamenovalo (D&G, 2010, str. 580).

Z hlediska *Tisíci plošin* je tedy nutné uzavřít kategorizaci typů deteritorializací čtyřmístnou mřížkou: na jedné straně je deteritorializace relativní negativní, která je překonána reteritorializací a tak člověka (potažmo jinou entitu – stroj) posouvá pouze dozadu, hlouběji do struktur; a deteritorializace relativní pozitivní, která člověka sice posouvá směrem k celkové deteritorializaci, ale po vratké půdě náchylné k pozdější reteritorializaci či katastrofě; zatímco na druhé straně je deteritorializace absolutní negativní, která překonává reteritorializaci s jistotou, avšak odstraňuje tím pouze překážky aparátu moci; a nakonec deteritorializace absolutní pozitivní, která jako jediná posouvá stroj jistě směrem k celkové deteritorializaci. Ta je ovšem zcela nedosažitelná (D&G, 2010, str. 171).¹⁵¹⁶

4.5 Tělo bez orgánů

Tělo bez orgánů je jedním z nejtemnějších konceptů, který Deleuze s Guattarim představují. Věnují mu jednu celou kapitolu v *Tisíci plošinách* a spoustu zmínek ve většině ostatních – rozplést ho z této rhizomatické sítě nebude vůbec jednoduché. Přes to je potřeba se o to pokusit. Určitě tak unikne jistá dávka rozmanitosti, avšak další aspekty a propojení konceptu těla bez orgánů s ostatními koncepty v deleuzovsko-guattariovské síti nejsou pro tuto analýzu nijak relevantní a explanační síla, kterou tělo bez orgánů poskytne deteritorializaci je nepostradatelná.

¹⁵ Zde se sice mluví pouze o Těle bez Orgánů, avšak to, jak bude vidět později, se kryje s absolutní pozitivní deteritorializací.

¹⁶ Stejnou kategorizaci předkládá také Paul Patton (Parr, 2010, str. 73).

Prvním koho bych v tomto kontextu chtěl zmínit je překvapivě Hallward. Jeho pohled je sice, stejně jako u všeho, co se netýká explicitně a výlučně metafyziky, zplošťující, jak bude níže vidět na konkrétních příkladech, ale právě toto zploštění nám poskytne rámec, ze kterého se bude dát dále dobře vycházet. Podle Hallwarda je tělo bez orgánů „institucí dezorganizovaného těla, těla obraného o jeho celistvost a soudržnost“ (Hallward, 2006, str. 34). „Je to *jakékoliv* tělo, od kterého je odečten jakýkoliv tělesný tvar nebo norma, jakákoliv organická nebo druhová spojitost“ (Hallward, 2006, str. 98).¹⁷ Tělo bez orgánů podle něj odkazuje ke tvoření, nikoliv stvořenému, tedy k virtuálnímu, nikoliv aktuálnímu, je to čistá možnost, respektive soubor všech možností, potencialita. Hallward doplňuje citát z *Tisíci plošin*: „žádné aktualizované tělo nemůže ‚dosáhnout těla bez orgánů‘“ (Hallward, 2006, str. 98/D&G, 2010, str. 171). Nicméně rychle dodává, že tělo bez orgánů žije v nás a skrze nás se snaží dosáhnout sama sebe, stejně jako jeho kosmické síly tvoření pracují skrze stvořené a snaží se tak dosáhnout zpět sebe.

Tělo bez orgánů má i další rozměry, které Hallward pečlivě popisuje také, ale rychle od nich zase odvádí pozornost zpátky ke svému hlavnímu cíli. Pro tuto analýzu jsou podstatně důležitější, avšak nejdříve je potřeba vyjasnit Hallwardovu interpretaci, její síly a slabiny.

Hallward má pravdu v tom, že hlavním rysem těla bez orgánů je jeho dezorganizovanost, nikoliv však ve smyslu, že by postrádalo jakékoliv interní části. Nejedná se o jakousi beztvárovou hroudu neboť i ta by měla alespoň jeden orgán v Deleuzovském pojetí, a to minimálně membránu, která ji drží pohromadě. Orgán je pro Deleuze s Guattarim cokoliv, co má nějakou funkci, cokoliv, co je odlišitelné od zbytku, a tím dává tělu segmentarizaci či strukturu, která je ihned teritorializována. Proto musí být tělo bez orgánů doopravdy virtuálním, přítomné v aktuálním pouze jako imanentní součást jednotlivých těl, stejně jako absolutní pozitivní deteritorializace je vždy pouze imanentní součástí jednotlivých relativních deteritorializací.

V čem se ale Hallward mýlí jsou dopady těla bez orgánů. To, že tělo bez orgánů je čistě virtuální a že se ho v rámci aktuálna nedá plně dosáhnout, neznamená, že bychom se o to neměli snažit, neměli se tomu přibližovat, neměli zkoumat, jak se tomu přiblížit co nejvíce. Neznamená to, že bychom se měli poddat kosmickým silám odlišování se, které pracují skrze tělo bez orgánů v nás a pasivně je nechat dělat co potřebují. Naopak, kapitola o těle bez orgánů je veskrze etickou, aktivní a hlavně praktickou příručkou doslova radící „[j]ak ze sebe udělat Tělo bez Orgánů“ (D&G, 2006, str. 171).

¹⁷ Kurziva je autorova, zdůrazňuje neurčitý člen. Spojitost je zde použita ve smyslu toho, co má jedinec společného se svým druhem.

Tato ‚příručka‘ začíná slovy: „V každém případě máte jedno (nebo několik), (...) V každém případě jedno tvoříte – nemůžete toužit, aniž byste ho tvořili – čeká na vás (...) hotové již ve chvíli, kdy se do něj pustíte, a nehotové, pokud to neuděláte. Není to uklidňující, protože ho můžete zkazit. Nebo může být hrůzné a způsobit vám smrt“ (D&G, 2006, str. 171). Tento citát je potřeba analyzovat po jednotlivých částech.

Proč máme jedno již do jisté míry vysvětlil Hallward – je-li to soubor všech virtuálních možností, včetně té, která se nakonec stane tou aktuální, musí být ve spojení s naším aktuálním já. Pokud zároveň nemá rozlišitelný tvar, segmentaritu nebo dokonce ani celistvost, nelze nikdy s jistotou říci kolik jich je. Problému počtů a jejich dopadů na mocenské struktury se Deleuze a Guattari důkladně věnují na jiných místech, převážně při popisu nomádů,¹⁸ pro účely této práce však bude muset stačit, že jakékoliv počítání subjektů, ostatně stejně jako subjektivace samotná,¹⁹ vnucuje jistý, byť docela obecný typ segmentarity, a tím nutně reteritorializuje.

Druhým důležitým bodem je, že „nemůžete toužit, aniž byste [tělo bez orgánů] tvořili“ (D&G, 2010, str. 171), tedy, že tělo bez orgánů je tvořeno skrze touhu. Touha je už od *Anti-Oedipa* významným tématem pro Deleuze s Guattarim – touha, jakožto hlavní objekt psychoanalýzy, v protikladu k produkci, jakožto hlavnímu objektu kapitalismu. Touha, ve svých ‚neužitečných‘, neproduktivních, deviantních podobách je za pomoci psychoanalýzy a jejích mikro-Oidipů studu reteritorializována na produkci. Produkce je ihned plošně reteritorializována a využita kapitalismem pro jeho vlastní účely. Holland (1991) dokonce tvrdí, že artikulace tohoto spojení touhy a produkce, Freuda a Marxe, je důvod, proč Deleuze a Guattari v *Anti-Oedipovi* zavádějí termíny teritorializace, deteritorializace a reteritorializace (Holland, 1991, str. 57). I v *Tisíci plošinách* se k figuře Oidipa a mikro-Oidipů vrací v podobných, byť silně rozšířených schématech (D&G, 2010, str. 231).

V *Anti-Oedipovi* byla odpověď na tuto situaci veskrze jednoduchá: je potřeba osvobodit svou touhu od všech vnějších vlivů moci, rozebrat všechny struktury kolem ní postavené, dokud nezůstane pouze touha samotná – deteritorializovat se absolutně. V *Tisíci plošinách*, jak napovídá výše citovaný začátek k „Jak ze sebe udělat Tělo bez Orgánů?“, už je situace značně složitější. Proto je také zaveden termín těla bez orgánů a proto jeho výklad pomůže k orientaci v konceptu deteritorializace. I v *Tisíci plošinách* ale stále lze sledovat linii touhy jakožto síly deteritorializace. Touha se pohybuje v intenzitách – intenzivní, pro Deleuze a Guattariho, stojí proti extenzivnímu (D&G, 2010, str. 44). Pro Deleuze a Guattariho je typické, že tato opozice

¹⁸ Viz D&G, 2010, str. 398–484.

¹⁹ K teritorializačním efektům subjektivace více v D&G, 2010, str. 155.

není pouze jednoduše binární, avšak pro tyto nuance v jejich plném rozsahu není v této práci prostor. Stačí snad jen říci, že extenze s sebou nese segmentaritu, teritorializaci, a všechno aktuální musí být v nějakém poměru jak extenzivní, tak intenzivní (virtuální je pak pouze intenzivní). Právě proto, že je touha ve své podstatě deteritorializační, zakládá tělo bez orgánů.

Poslední a dost možná nejdůležitější bod tohoto úvodu pak je to, že Deleuze s Guattarim otevřeně přiznávají, že tvorba těla bez orgánů se jednak nemusí povést a jednak může vést přímo ke smrti. To dozajista není zrovna povzbudivé, ale poukazuje to na onu rozsáhlejší komplexitu oproti *Anti-Oidipovi*. Avšak pro pochopení rizik a úskalí spojených s tvorbou těla bez orgánů, bude nejlepší rozebrat konkrétní příklady, které Deleuze s Guattarim poskytují. Tím se také odhalí trochu více o potenciálních problémech deteritorializace samotné.

4.5.1 Těla bez orgánů

„Těla bez orgánů nemůžete dosáhnout, nemůžete k němu dospět, nikdy ho nepřestanete dosahovat, je to limita“ (D&G, 2010, str. 171), pokračuje úvod ke kapitole o těle bez orgánů, než se pustí do popisu toho, co to vlastně tělo bez orgánů je. Umístění této věty je stejně důležité, jako výběr příkladů, které Deleuze a Guattari používají k ilustraci – všechno jsou to do jisté míry nedokonalé, neúplné a hlavně nepříliš lákavé a zároveň notně za vlasy přitažené situace. Je sice pravda, že první zmíněné tělo bez orgánů, je tělo hypochondrické²⁰ a první detailněji rozepsané je tělo masochistické, avšak pro lepší přehlednost a jednodušší odstupňování bude lepší začít s tělem narkomana.

Aby tělo bez orgánů bylo opravdu ‚bez orgánů‘ musí být buď plné (být nediferencovaným jedním) nebo prázdné (nediferencovanou prázdnotou). Jakýkoliv jiný stav přináší segmentaritu. Prázdného těla bez orgánů, lze teoreticky dosáhnout zbavením se orgánů substrakcí, destrukcí, negací. Prázdné tělo se ale rychle zhroutí – může vést až ke stavu, který daného jedince zničí a „způsob[í] vám smrt“ (D&G, 2010, str. 171). Aby bylo tělo skutečně a udržitelně ‚bez orgánů‘ je potřeba ho naplnit, a to něčím, co neobsahuje žádnou segmentaritu, žádnou prostorovost, žádnou extenzi – tělo bez orgánů ‚je utvořeno tak, že může být obsazeno či zaplněno pouze intenzitami. Jen intenzity procházejí a cirkulují“ (D&G, 2010, str. 175). S různými intenzitami pracuje každé tělo bez orgánů, podle typu intenzity často lze poznat typ těla.

Intenzita, kterou hledá narkoman, je podle Deleuze a Guattariho chlad (D&G, 2010, str. 176). Není úplně jasné proč zrovna chlad či které drogy by ho měly způsobovat, jediná pasáž

²⁰ Pokud nebude počítáno dogonské vejce vyobrazené hned po nadpisu kapitoly, ale o vejcích později.

blíží se vysvětlení je, když uvádějí narkomanovo vyprávění o chladu jako „čistý fetácký kec“ (D&G, 2010, str. 176). Nespecifikují, zdali se jedná o vlastní anekdotickou zkušenost, nějaký výzkum či specifický slangový výraz. Osobně si však myslím, že z důvodů, které v tomto odstavci odhalím, na tom až tolik nezáleží. V dopisu, který Deleuze píše a publikuje tři roky před *Tisíci plošinami*, objasňuje svůj vztah k drogám: „Proč bych nemohl mluvit o drogách bez toho abych byl zdrogován, když o nich mluvím jako malý ptáček? (...) Věta, kterou mám z *Anti-Oidipa* nejradši je: ne, nikdy jsme neviděli schizofreniky...“ (Deleuze, 1977, str. 116). Stejný osud jako koncept schizofrenie potkává i narkomany, masochisty, velké filozofy a umělce – jejich myšlenky, termíny, zážitky jsou pro Deleuze s Guattarim rezervoárem nástrojů, u kterých není ani tak důležitá přesnost, jako „[j]aké nové myšlenky to umožňuje myslet“ (D&G, 1987, str. XV).

Schizofrenie je pro Deleuze s Guattarim také důležité téma a zde se explicitně pyšní tím, že jejich pojem schizofrenie je velmi odlišný od toho klinického. Podle Oxfordského lékařského slovníku schizofrenie je „závažná duševní porucha charakteristická selháváním myšlenkových procesů, kontaktu s realitou, a sníženou schopností vnímat emoce a reagovat na ně“ (Law, 2022, [online]), zatímco pro Deleuze s Guattarim se jedná mnohem více o způsob myšlení vzdorující dominantní realitě a jejím strukturám. Zatímco freudovská psychoanalýza interpretovala (reteritorializovala) touhu různých neuróz, schizofrenie jakožto psychóza pro ni byla neanalyzovatelná. Deleuzovsko-guattariovská snaha přiblížit se schizofrenickému myšlení tak není pouhým idolizováním selhávání mozkových funkcí, ale snaha nechat touhu operovat mimo reteritorializaci rodiny (psychoanalýzy) a státu (kapitalismu) (Parr, 2010, str. 221–223).

V tomto případě však, stejně jako později u masochistova těla bez orgánů, bych řekl, že jim jejich systematickou nepřesnost lze odpustit. Pointa totiž leží někde úplně jinde – ať už bude nazýváno jakýkoliv slovem, požití drog opravdu přinese určitou intenzitu, byť často různého charakteru podle druhu drogy (nakonec i s různými druhy alkoholu se mění jejich prožitek), ale také podle typu situace a společnosti. Ve chvíli, kdy je narkomanovo tělo naplněno intenzitou, není pro něj nic dalšího podstatné – orgány jeho aktuálního těla jsou potlačeny, zůstává pouze intenzita.

Tento stav je však umělý. Ne že by si snad Deleuze s Guattarim potrpěli na přirozené, ‚opravdové‘ zážitky nebo že by vůbec byli ochotni uznat binární dichotomii mezi přirodním a umělým. Problém, který se s narkomanovým tělem bez orgánů neodvratně poutá, je ten, že jeho stav je navozený ‚z venku‘ a také rychle upadá a končí. ‚Linie kauzality či úniku drogy je neustále segmentarizována tou nejtvrděší formou, formou závislosti, dávky a dealera. (...)

Deteritorializace zůstávají relativní a jsou kompenzovány těmi nejodpornějšími re-teritorializacemi“ (D&G, 2010, str. 320).²¹ Do vztahu narkomana a jeho těla bez orgánů se nutně mísí vnější faktory, ať už jde právě o osobu dealera nebo kapitalismus poskytující či neposkytující prostředky k získání dalších dávek. Tělem bez orgánů pak může stejně tak být i narkomanova intenzita touhy po další dávce (závislost). Tyto dvě intenzity ale nikdy nebudou v udržitelné rovnováze. Narkomanovo tělo bez orgánů je „hrůzné“ (D&G, 2010, str. 171).

O něco lépe na tom je masochistovo tělo bez orgánů. Opět však jde o velice specifické pojetí masochismu. Velký lékařský slovník definuje masochismus slovy: „sexuální úchylka, při níž se jedinec vzrušuje tím, že je týrán či ponižován“ (Vokurka, 2009, [online]). Deleuzovsko-guattariovský masochista pracuje mnohem více s touhou, balancuje potěšení a intenzitu bolesti. Do jisté míry tak není klinicky diagnostikovanému masochistovi daleko, byť se Deleuze a Guattari nechávají unést až bizarními představami. Představují dvě fáze masochistova těla bez orgánů: sešívání tělesných otvorů a bičování. Pouštějí se do dlouhých a detailních popisů údajných masochistických praktik a programů. Jejich cíl na tomto příkladě je však potrojný – zaprvé snaží bojovat proti freudovské interpretaci sadomasochismu skrze masochistu a jeho vztah k tělu bez orgánů, zadruhé na masochistovi přibližují pozdější koncept stávání-se-zvířetem a zatřetí ukazují dynamiku touhy a slasti. První dva body však pro naše účely nejsou natolik důležité a tak naše vlastní analýza zabere poněkud méně prostoru a bude moci do větší hloubky rozebrat aspekty, které Deleuze a Guattari tolik nezdůrazňují. Zároveň se tím tato práce lehce distancuje od jejich diskutabilních popisů údajných praktik.

Deleuzovsko-guattariovský masochista pracuje s touhou čistě sexuálního charakteru, touhou po vyvrcholení. Důležitou součástí těchto praktik jsou také způsoby, jak se k vyvrcholení nejen přibližovat, ale také jak ho oddálit. Nakonec, ani toto není třeba omezovat na doménu tajuplných okrajů společnosti, jelikož to do určité, byť oproti představám Deleuze s Guattarim pravděpodobně výrazně omezené míry lze nalézt i ve vlastním životě.

U masochisty se však opět objevuje problém rovnováhy – intenzity bolesti jsou, stejně jako narkomanovy intenzity chladu, navozovány zvenku, něčím nebo někým externím. Intenzity bolesti, zvláště v takových extrémech jaké popisují Deleuze a Guattari, jsou pro masochistovo aktuální tělo velmi zatěžující, až destruktivní, a nedají se tak praktikovat dlouhodobě (minimálně ne bez vážných následků). Rovnováha mezi intenzitou bolesti a intenzitou sexuální touhy je tak sice potenciálně udržitelná déle než mezi narkomanovou intenzitou chladu, a rozhodně nad ní lze mít větší kontrolu, ale po nějaké době neodvratně

²¹ Význam pomlčky ve slově re-teritorializace je čistě stylistický.

upadne do nevyváženého vztahu touhy po zážitku (sexu nebo droze) a jisté blaženosti při zážitku samotném.

Na to však Deleuze s Guattarim nabízejí ještě jeden pohled na nedokonalé, ale o poznání přívětivější tělo bez orgánů. Nacházejí ho v dlouho zapomenutém a podle jejich názoru také dlouho špatně interpretovaném fenoménu dvorské lásky (D&G, 2010, 178). Aktéři dvorské lásky, respektive jeden jediný aktér, který je v této verzi takového vztahu potřeba, pracuje čistě s touhou po zážitku, aniž by k němu kdy dospěl, i kdyby k tomu měl příležitost. Deleuze a Guattari argumentují proti tomu, že by dvorská láska byla nějak spojena s nedostatkem či sexuální frustrací. Podle nich dvorská láska může začínat i tak, že si aktér vybere svůj objekt zájmu čistě na základě sexuální touhy, avšak postupně tento objekt ve své mysli deifikuje a jeho touha se přestává projevat jako čistě sexuální, ale nabírá spíš spirituální až všeobjímající charakter. Zároveň se odprošťuje od aktuální osoby, která původně onen objekt touhy představovala. Vytváří si virtuální objekt zastoupený, avšak nikdy ne zcela zastupitelný, v obraze té aktuální.

Proto také čím méně kontaktu s touto aktuální osobou má, tím lépe – deleuzovsko-guattariovská dvorská láska nespěje k naplnění touhy ve slasti, k romantickému vztahu dvou (či více) rovnocenných osob či snad dokonce orgasmu. „[O]rgasmus je pouhá událost, spíše nepříjemná ve vztahu k touze“, píše Deleuze s Guattarim. „Vše je dovoleno: záleží pouze na tom, aby slast byla tokem samotné touhy, Imanencí místo míry, která ji přerušuje nebo ji činí závislou na třech přízracích: vnitřním nedostatku, vyšší transcendenci a zdánlivé vnějškovosti“ (D&G, 2010, str. 179). Transcendence pro účely této práce není klíčová, takže postačí říci, že Deleuze a později i Guattari představu transcendence odmítají jako v lepším případě mylný názor na svět, v horším aparát zachycení a ovládnutí. Orgasmus přerušuje tok touhy, narušuje stabilitu její intenzity – vyvrcholení je konec určitého narativu a jakožto konec přináší segmentaritu, reteritorializaci. Je to malá smrt,²² která s sebou nese otázky z vnějšku: Co budeme dělat dál? Co na to ostatní? Děti, hypotéka?²³

Každopádně je potřeba zdůraznit, že pro Deleuze s Guattarim ať už v případě dvorské lásky, tak obecně (byť právě na tomto příkladu je to možná vidět nejlépe) touha není vůbec spojená s nějakým vnitřním nedostatkem, který by bylo potřeba naplnit. Naopak, touha je ve své podstatě nenaplnitelná – jakmile člověk dosáhne objektu své touhy, objeví nový objekt. Deleuze s Guattarim zdůrazňují, že touha je nezávislá na vnějších faktorech, dá se potlačovat

²² Petite mort neboli malá smrt je francouzský výraz pro post-orgasmický stav napjatého vědomí.

²³ Dvojice děti a hypotéka přesně odpovídá psychoanalýze a kapitalismu, a ukazuje tak jejich všudypřítomnou reteritorializační sílu.

a pozdržovat nebo se dá žít, a ukazují to na příkladu rytíře, který, ač celkem dobře zaopatřený a se slibnými vyhlídkami, se rozhodne zasvětit svůj život jedné z mála osob, ke které se nemůže nikdy dostat blíže.

Tělo bez orgánů rytíře dvorské lásky tak zatím vypadá jako to nejvíce žádoucí ze všech Deleuzem a Guattarim představených příkladů. Jelikož rytíř, stejně jako jeho socioekonomická a kulturní realita, drží svůj objekt touhy dostatečně daleko a vyhýbá se tak téměř jakémukoliv zásadnímu vlivu zvenčí, padá starost o rovnováhu intenzity jeho těla bez orgánů a její udržování pouze na jeho vlastní bedra.

5 Motivace k deteritorializaci

Nehledě na to, že rytířovo tělo bez orgánů se jeví jako nejlepší varianta a že by díky své inherentně samostatné práci s intenzitou touhy teoreticky šlo praktikovat vytržené ze svého dobového kontextu i v dnešní době (nakonec lze spekulovat, že o něco podobného se slavně ve svém osobním životě pokoušel Kierkegaard), přeci jenom drtivá většina lidí by si pravděpodobně takovýto život dobrovolně nevybrala. Proč se tedy snažit docházet k tělu bez orgánů? Hallwardova teofanická interpretace by odpovídala, že tělo bez orgánů je cesta k virtuálnímu, tedy k samotnému principu tvoření a čirému bytí jako takovému, čímž získává svou inherentní hodnotu nad všechny ostatní možné hodnoty, a kvůli čemuž také jedince vede k izolovanému kontemplativnímu a hlavně apolitickému životu. Deleuzův a Guattariho pohled na deteritorializaci a hlavně motivace, které by k ní měly vést jsou však mnohem komplexnější.

Prvně je potřeba říci, že Hallwardova interpretace není striktně vzato chybná a Deleuze zvláště, i když nejspíš i Guattari, by, podle toho jak se prezentují, byli první, kdo by jeho interpretaci podpořili. Ne ani tak snad pro její obsah, ale spíš pro jeho právo vzít jejich koncepty a přetvořit je. Zároveň by však pravděpodobně Hallwarda kritizovali za to, že ve své tvorbě nezašel dál, že netvořil i vlastní koncepty, že pouze interpretoval (D&G, 2010, str. 160). Na stejné bázi by pak pravděpodobně kritizovali i tuto práci, ale o tom níže.

Nasnadě je nyní poukázat na kontext doby, ve které Deleuze a Guattari píšou *Tisíc plošin*, respektive již *Anti-Oidipa*. Tato doba je charakterizována jednak neustále se stupňující studenou válkou, kterou nešlo než cítit ve vzduchu celého západního světa i mimo něj a o které se Deleuze s Guattarim také nepřímou zmiňují. Důležitější však, alespoň pro Francii, je stálá hořká pachů zklamání z Května 1968. *Anti-Oidipus* vychází čtyři roky po tom a je na něm vidět silná reaktivita, zatímco *Tisíc plošin* až plných dvanáct let po Květnu 1968 a i přes to v nich lze najít explicitní zmínky (D&G, 2010, str. 243–244).

Květen 1968 je pravděpodobně nejbližší okamžiku, ve kterém se Pátá (a zároveň současná) francouzská republika dostala ke kolapsu či revoluci (Reader, 1993, str. 2). Započavši již v březnu protesty levicových studentů a umělců proti konzumerismu a americkému imperialismu na pařížské univerzitě, se tato „událost“ pomalu rozrůstala skrze začarovaný kruh silných policejních represí a dalších protestů (Reader, 1993, str. 8). Postupně se k nepokojům přidaly odbory schválené i neschválené stávkami a akce levicových politických stran stavějících koalici (Reader, 1993, str. 13). Prezident Charles de Gaulle 24. května vystoupil s řečí, která zažehla ještě větší protesty. K pozdnímu večeru tyto protesty stály život dva lidi (jednoho v Paříži, jednoho v Lyonu) (Reader, 1993, str. 14). 29. května de Gaulle opustil zemi a vláda

přestala fungovat (Reader, 1993, str. 16–17). Již druhý den se ale vrátil a v rádiovém přenosu evokujícím jeho řeč z londýnského exilu Němci okupované Francii nechal vyhlásit, že sice nerezignuje, ale uspořádá předčasné volby a jasně naznačil možnost vojenské intervence (Reader, 1993, str. 18).

Po následném dlouho připravovaném pochodu de Gaullových podpůrců, největší demonstraci května 1968, revoluční jiskra začala pomalu vyhasínat (Reader, 1993, str. 19). Komunisté souhlasili s volbami, dělníci se buď vrátili k práci nebo k tomu byli policií donuceni a studenti byli vyhnáni z okupovaných univerzit. Ve volbách de Gaullova strana zaznamenala ještě větší úspěch a ve skutečnosti nakonec posílila (Reader, 1993, str. 19). Sám de Gaulle nakonec následující rok přeci jenom rezignoval, avšak všeobecná situace ve Francii se o mnoho nezlepšila – alespoň ne v porovnání s utopickými vizemi, které se při nepokojích zdály na dosah.

Právě v této době pokračujících represí a zmařených snů o lepším světě je napsán *Anti-Oidipus*. Není divu, že deterritorializace v tomto díle se dá jednoduše identifikovat se snahou zbavit se de Gaulla a jeho silně centralizované vlády, stejně tak jako nespoutaného konzumerismu, zatímco reterritorializace může být pozorována na tolika různých momentech, rozhodnutích a zákrocích, které nakonec společně podrazily tomuto zdánlivě nadějnému projektu nohy.

Tisíc plošin potom vychází v době, kdy už, podle mého názoru, může situaci reflektovat poněkud vyváženěji. Může vidět i dobré stránky, které nakonec setrvání Páté republiky mělo, stejně jako střízlivěji zhodnotit rizika, která by taková revoluce mohla s sebou nést. Přesto se však ani zde, ani v mnohem pozdějším *Co je filozofie?* nezbaví hlubokého smutku z ‚promarněného‘ potenciálu tak zásadní události.

Tolik k motivacím, které měli Deleuze a Guattari. Proč však klást takový důraz na filozofii, která vznikla v tak drasticky odlišné době daleko od České republiky? Protože situace není tak drasticky odlišná, jak by se mohlo zdát. Údajný konec Fukuyamovy historie,²⁴ i přes dlouhé čekání, nakonec nepřišel. Kapitalismus se neustále nachází v dalších a dalších krizích, a alternativy nejsou už ani myslitelné. Mark Fisher pregnantně modifikoval citát Slavojě Žižeka: „Je jednodušší si představit konec světa, než si představit konec kapitalismu“ (Fisher, 2009, str. 6). Vojensko-industriální komplex Spojených států Amerických je obdařen větší mocí než

²⁴ *Konec dějin a poslední člověk* vyšlo rok po *Co je filozofie?* a tvoří tak zajímavý přechod mezi dobou Deleuze a naší, stejně tak jako kontrast k Deleuzově spleťtému dílu.

kdy před tím²⁵ a imperialistické ambice se projevují u každé větší mocnosti. Ruská invaze na Ukrajinu, jakožto po dlouhé době první ozbrojený konflikt velkých rozměrů v Evropě ukázal, že svět se až tolik nezměnil a militarizace je na pořadu dne. O stále nezkroceném konzumerismu, který čím dál tím očividněji mění naši planetu v neobyvatelnou nemluvě. Pod rouškou náboženských fundamentalismů jsou všude po světě menšinám ubírána či odpírána práva. Ve Spojených státech se proti tomu vzdouvá snad jen takzvaná woke kultura, která je důkladně demonizovaná, a tak má, zvláště v České republice, mnohem horší pověst než jakou si zaslouží. I tak je domovem mnoha přehnaně radikálních, avšak hlasitých názorů. Zároveň se do jisté míry jedná o sílu složením dost podobnou té, která započala Květen 1968 – od studentů a umělců, přes silně levicově smýšlející jedince různých ‚vyznání‘ až po anarchisty.

Při omezení pohledu pouze na Českou republiku, lze nalézt zajímavou a osvětlující paralelu: Zatímco Deleuzova Francie žije nenaplněným příslibem a potenciálem Května 1968 jakožto nepovedeného odklonění se od kapitalismu a západu směrem ke svobodě, současné Česko stále ještě žije ‚triumfem‘ Sametové revoluce jakožto povedeného přiklonění se ke kapitalismu, také směrem ke svobodě. Devadesátá léta jsou pak obdobím nadšení a radosti z nových možností ve velice Fukuyamovském smyslu, a divokých politických manévřů osob, které se snažily využít křehkosti rodičího se demokratického zřízení buď k udržení se u moci či k rapidnímu nabytí moci/kapitálu. Tento étos ještě přetrvává v některých lidech, zvláště v generaci, která se osobně účastnila dění Sametové revoluce a která by si ráda zachovala pýchu nad svou účastí. Jsem přesvědčen, že to je jeden z důvodů, proč se dodnes ve kterékoliv politické debatě vždy ozve někdo, kdo vidí vinu za veškeré ekonomické i politické problémy v jakýchkoliv byt' i zdánlivě levicových krocích.

Možná je to způsobeno tím, že se do důležitých nebo alespoň výrazných pozic čím dál tím více dostávají lidé z pozdějších generací, kteří již nejsou tolik investováni v nepošpinitelné reputaci úspěchu Sametové revoluce, nebo tím, že již uplynulo dost času na to, aby bylo možné střízlivě analyzovat dopady konkrétních částí a politických kroků nově zrozeného státního zřízení. Je však jasné, že začíná doba, kdy se Sametová revoluce, devadesátky a snad i kapitalismus samotný ukazují jako ne zcela dokonalé, bezchybné a tím pádem také dostačující (či ve Fukuyamovském smyslu dovršující) jevy. Dostavuje se smutek z nenaplněného příslibu a potenciálu podobně, byt' méně přímočaře (spíše *Plošínově* než *Anti-Oidipovsky*), jako po Květnu 1968.

²⁵ Pro popis fenoménu Stevenson, 1973; pro novější pohled na věc Hartung a Freeman, 2023.

Dalo by se říci, že důležitým rozdílem v kontextu Deleuzova díla a současné doby je pocit jakéhosi rozčarování či deziluze ohledně utopického myšlení. Květen 1968 do jisté míry stavěl, a také se do jisté míry sesypal, na silných utopických představách svých aktérů. Na druhou stranu dnes, zvláště v zemi, která si prošla jak režimem krajně pravicovým za nacistické okupace, tak režimem krajně levicovým za okupace vojsky Varšavské smlouvy a v padesátých letech, i režimem do jisté míry otevřeným, svobodným, a přesto silně nedokonalým, jsou utopické myšlenky většinou terčem posměchu, brány za v lepším případě pohádkově naivní a v horším případě za nástroj příznivců krajních režimů. Alespoň, tak to vypadá na první pohled.

V posledních letech, s nástupem různorodých populistů na vzrůstajícím počtu vůdčích funkcí, se pomalu odhaluje, že lidé přeci jenom nějakou tu naději na zlepšení situace, nějakou tu představu lepšího světa, snad i utopie, potřebují a půjdou za sliby, které jsou nerealistické, o kterých třeba i sami ví, že jsou nerealistické či dlouhodobě neudržitelné. Otázka je, nakolik jim je poskytnutá relevantní lepší volba, která by měla kladný dopad na jejich životy. Každopádně, otázka utopie a naší práce s ní, možných přístupů a rizik je pro Deleuze s Guattarim také důležité téma, zvláště v *Co je filozofie?*, a rozhodně si stejně jako koncept deteritorializace zaslouží detailní analýzu, které však rozsah této práce zamezuje.

Dobový kontext tedy není natolik odlišný, aby se nedal brát v potaz, dokonce by se dalo říct, že v současnosti je stav podobný, ne-li vyloženě závažnější – čím dál tím méně rozhodnutí lze podpírat nevědomostí, zatímco status quo je bráněn vší silou, nehledě na to jak neudržitelný je či kolik utrpení způsobuje.

Čistě politické motivace však nejsou jediným kritériem, které je potřeba brát v potaz. Pokud se cíl této práce podaří naplnit, a ta úspěšně ukáže, že koncept deteritorializace a reteritorializace je hodnotným přínosem k debatám o svobodě, pak se objeví otázka ‚proč bychom měli chtít se deteritorializovat?‘ v novém světle. Do jisté míry to bylo již naznačeno na začátku této kapitoly – teritoriality jsou struktury, které člověka (nebo kohokoliv dalšího) svazují, omezují a ovládají. Pokud chceme jakožto jedinci dosáhnout nějakých autentických skutků, potřebujeme vědět, co a jak nás omezuje a zdali tomu lze uniknout. To platí zvláště v dnešní době, kdy šance, že nás někdo manipuluje k rozhodnutím, které podporují něco, s čím bychom zdaleka nesouhlasili, kdybychom o tom věděli, není malá a kdy způsob, jakým tomu uniknout, není vůbec zjevný.

5.1 Filozofie limitů

Existuje jeden klíčový faktor kontextualizující zatím objevené nesourodosti mezi přitažlivostí (respektive její absencí, „hrůzností“) Deleuzem a Guattarim představených

příkladů snahy o tělo bez orgánů narkomanů, masochistů a různých dalších pochybných existencí a zdánlivým důrazem autorů na deteritorializaci jakožto hodnotnou snahu za zlepšením vlastního života, i když může vést k takovýmto hrůzným (a horším, viz níže) výsledkům. Tento faktor je zmíněn už na začátku kapitoly o těle bez orgánů, avšak jeho plný rozsah a důsledky je potřeba sledovat minimálně přes celých *Tisíc plošin*.

Výše byl důraz soustředěn na to, jakými různými způsoby se může člověk vztahovat k tělu bez orgánů, jak o něj může usilovat a jak se mu to může vymstít, hlavně z pohledu vztahu těla bez orgánů k procesu deteritorializace. Čemu ale nebyl věnován prostor, je nějaký koherentnější výklad toho, co to vlastně tělo bez orgánů je. To je nyní potřeba napravit, protože právě ontologický status těla bez orgánů, zvláště vůči pozici člověka, vysvětlí a rozežene některé obavy z deteritorializace, které při předchozích výčtech typů těl bez orgánů mohly vzniknout.

Skrze *Tisíc plošin* lze na otázku ‚co je to tělo bez orgánů?‘ najít mnoho odpovědí. Tělo bez orgánů je vejce (D&G, 2010, str. 175 a 187), je látkou obecně (D&G, 2010, str. 55). Kov je tělem bez orgánů (D&G, 2010, str. 471), stejně jako je jím celek Země (D&G, 2010, str. 51 a 165). To jsou všechno určení, která mají říkat víc o konkrétních přirovnávaných objektech než o těle bez orgánů jako takovém, proto pro účely této práce nejsou až zas tak užitečné. Slovním spojením, kterým je tělo bez orgánů doprovázeno nejčastěji, je rovina konzistence. Proti rovině konzistence pak stojí rovina uspořádání (organizace) (D&G, 2010, str. 578) a na ní organické, orgány disponující tělo. Konzistence implikuje jednak vnitřní shodnost, tedy opak segmentarity, ale zároveň také určitou stabilitu, kterou bychom mohli najít snad výlučně mezi virtuálními entitami.

Jaký je však vztah mezi rovinou konzistence a tělem bez orgánů? Zatímco většinu *Tisíc plošin* jsou tyto dva termíny používány více méně jako synonyma, v závěru se Deleuze a Guattari rozhodli tuto otázku zodpovědět následovně (zároveň by se dalo říci, že se při tom odpovědi šalamounsky vyhýbají): „Tvoří rovina konzistence tělo bez orgánů, nebo tělo bez orgánů tuto rovinu? Jsou Tělo bez orgánů a Rovina totéž? V každém případě mají složka a složený celek stejnou mocnost (...)“ (D&G, 2010, str. 579). Překlad poslední věty však není úplně šťastný, protože nepostihuje vztah mezi oněmi dvěma činiteli v dostatečné komplexitě. V anglickém překladu se píše: „the composer and the composed have the same power“ (D&G, 1987, str. 507), což by více odpovídalo větě ‚skladatel a složené mají stejnou moc‘, zatímco v originále stojí „le composant et le composé ont même puissance (...)“ (D&G, 1980, str. 633). „Le composant“ se dá přeložit jak jako ‚skládající‘, ve smyslu to/ten, které/ý skládá, ale i jako ‚složka‘, ve smyslu to, z čeho se skládá. „Le composé“ je pak ‚to složené‘ a ‚puissance‘, stejně

jako „power“ je jak moc, tak mocnost či mocnina v matematickém smyslu. Jelikož se jedná o rovinu *konzistence*, složka, ze které se skládá je jediná (nebo mnohá, ale stejného charakteru, viz počet těl bez orgánů vlastních člověku výše), nerozdělená na části, orgány, neovlivněná segmentaritou a jako taková je současně i tou skládající.

Agentem, který skládá rovinu konzistence, je zároveň proces deteritorializace, Hallward by řekl proces odlišování se jakožto kosmická síla. Možná je to paradoxní, ale za to velmi symptomatické, že pro odhalení skutečného vztahu mezi rovinou konzistence a tělem bez orgánů je potřeba zavést do této rovnice další pojem. Proces deteritorializace skládá rovinu konzistence skrze jednotlivá těla bez orgánů. Rovina konzistence je synonymní s tělem bez orgánů jakožto virtuálním celkem všech jednotlivých těl bez orgánů, o které můžeme aktuálně usilovat. Nejbližší se k tomuto vysvětlení dostáváme v následující formulaci: „Otázkou tedy je způsob spojení různých částí roviny: do jaké míry jsou těla bez orgánů navzájem propojena?“ (D&G, 2010, str. 579). Tato otázka však pro účely této analýzy není vůbec důležitá, takže si z tohoto stačí vzít pouze to, že těla bez orgánů, ke kterým se člověk může vztahovat jsou součástí většího celku, který Deleuze s Guattarim nazývají nepřilíš vstřícně také tělem bez orgánů nebo rovinou konzistence. To však stále neodpovídá na otázku, co vlastně to tělo bez orgánů je.

To nejdůležitější již bylo lehce naznačeno výše, avšak teprve zde rozeberu a ukáži důsledky a důležitost pro pochopení deteritorializace. Ke konci kapitoly o těle bez orgánů Deleuze a Guattari píše, že tělo bez orgánů „je vejce. Vejce však není regresivní, je naopak v pravém slova smyslu současné. Člověk ho nosí stále s sebou jako své prostředí k experimentování, jako své přidružené prostředí“ (D&G, 2010, str. 187). Když mluví o vejci, nejedná se o reálné (aktuální) biologické vejce. Nejedná se však ani o metaforu, pro Deleuze s Guattarim jde o filozofický koncept (virtuální), který se nemusí nutně shodovat s realitou, stejně jako jejich koncept masochismu nebo schizofrenie. Proč tomu tak je se ukáže za moment. Každopádně, vejce, stejně jako tělo bez orgánů, je pro ně prostředí čisté intenzity. Dalo by se argumentovat, že reálná, aktuální vejce mají své segmentarizované části, deleuzovsko-guattariovská vejce jsou hladká, neproniknutelná a uvnitř nedělitelná. Vejce je však jenom odbočka. Hlavní částí předchozí pasáže je, že tělo bez orgánů je naše „prostředí [milieu] k experimentování“ (D&G, 2010, str. 187). Stejný sentiment lze pozorovat i na začátku kapitoly, kde se vyjadřují k tělu bez orgánů specificky: „je to cvičení, nevyhnutelné experimentování (...) Těla bez orgánů nemůžete dosáhnout, nemůžete k němu dospět, nikdy ho nepřestanete dosahovat, je to limita“ (D&G, 2010, str. 171). Důraz na experimentování a

cvičení poukazuje na praktický rozměr Deleuzovi a Guattariho filozofie,²⁶ jehož jednotlivé možnosti a podmínky níže přinesou důležitý nový vhled na koncept politické svobody.

Tělo bez orgánů je tedy limit, kterého nelze dosáhnout, ale lze se k němu neustále přibližovat. Deleuze s Guattarim to staví jako jakýsi imperativ: hledání těla bez orgánů „je otázka života a smrti, mládí a stáří, smutku a radosti. Tady je v sázce všechno“ (D&G, 2010, str. 173), píše. Je to limita, protože tělo bez orgánů je čistě virtuální, zatímco člověk je uvězněn v aktuálním, organickém těle (sice s přístupem k virtualitě, ale neschopen aktualitu transcendovat). Lidské deteritorializace budou vždy relativní, protože budou nutně následovány reteritorializacemi. Absolutní deteritorializace není dosažitelná, je to stejná limita, ke které se můžeme pouze přibližovat. Stejně tak není dosažitelná ani absolutní teritorializace – vždy zůstanou alespoň nějaké linie úniku, alespoň nějaký potenciál se osvobodit.

Stejně tak jsou limitami veškerá těla bez orgánů, které Deleuze a Guattari používají jako příklady – neexistují aktuální masochisté, kteří by si nechali sešít všechny tělesné otvory nebo kteří by se nechali vydrezurovat do bodu, kdy nebudou mít vůbec žádné vlastní instinktivní síly, pouze ty své dominantní partnerky, kdy dojde ke „sloučení mé osoby s tvojí“ (D&G, 2010, str. 178). I kdyby se o to někdo reálně pokusil, nedosáhl by tímto způsobem opravdového, virtuálního těla bez orgánů, nedosáhl by roviny *konzistence*. Není nutné brát si jejich příklady jako něco, co by nás mělo odrazovat od deteritorializace. Takové postupy jsou limitami ve smyslu, že si z nich lze vzít příklad či ponaučení při vlastním experimentování, které však nutně musí probíhat skrze vlastní, originální deteritorializace, nikoliv napodobování. Je možné deteritorializovat se i ve více lidech, vytvořit skupinu, stejně jako Deleuze s Guattarim, která bude fungovat jako jeden aktér.²⁷ V takovém případě však hrozí, že se ve skupině začnou tvořit mocenské vztahy a někteří jedinci tak budou spíše reteritorializováni vůlí těch prominentnějších členů.²⁸

Zároveň je důležité zmínit, že tyto linie nemusí být originální, jedinečné, aby byly vlastní. Dokud, jak ještě bude rozvedeno níže, jsou výsledkem procesu analýzy vlastních teritorializací a odpovědí na ně, nezáleží na tom, nakolik jsou ‚výjimečné‘ či na první pohled odlišné od ostatních lidí.

²⁶ Ten samý praktický rozměr, který se z Hallwardovy interpretace pod tíhou jeho teofanické umíněnosti vytrácí.

²⁷ Deleuze s Guattarim používají termín *multiplicita*, který označuje jednoho či více lidí, ale i různých jiných aktérů.

²⁸ Podobná situace může podle Deleuze a Guattariho nastat i v případě jednoho člověka, který se jakožto *multiplicita* také sestává z mnoha aspektů, osobností (např. dle různých společenských skupin, ve kterých se zrovna vyskytuje) a nálad, ale také různých internalizovaných norem a hodnot. Deteritorializace je analýzou stejně tak těchto vnitřních mocenských vztahů, jako vnějších.

Proto také pro účely této práce není podstatné, že příklady, které Deleuze s Guattarim používají často nejsou realistické, a to jak ve smyslu, že nejsou aktuálně možné, tak ve smyslu, že často vypovídají o něčem jiném než o skutečnosti. Proto pro účely této práce nevádí, že Deleuze s Guattarim nikdy „neviděli schizofreniky“ (Deleuze, 1977, str. 116) a přesto mluví o schizofrenii a dalších jevech v naprosto „nevědeckých“ pojetích. Vše, co na stránkách Deleuzova a Guattariho zralého díla nalezneme, je limitem, ke kterému lze, nebo dokonce je potřeba, se vztahovat, ať už pozitivně či negativně.

5.2 Deteritorializovat nebo nedeteritorializovat, toť otázka

Pojem těla bez orgánů v některých pasážích *Tisíci plošin* může vyznít jako jakési hledání autenticity člověka jakožto jedince. Deleuze s Guattarim píší, že tělo bez orgánů „je to, co zůstane, když se odstraní všechno ostatní. (...) – označování a subjektivace jako celek“ (D&G, 2010, str. 173–174). A později o něčem explicitněji: „neexistuje nějaké ‚moje‘ tělo bez orgánů, ale ‚já‘ na něm, to, co ze mne zbývá neměnného a co mění formu, překračuje prahy“ (D&G, 2010, str. 184). A ačkoliv tuto linku Deleuze a Guattari dále nesledují,²⁹ i tak se jedná o další z mnoha způsobů, kterým autoři zdánlivě agitují za deteritorializaci.

To ovšem neznamená, že není nutné potenciální rizika deteritorializace brát vážně. „V tomto boji je mnoho poražených“ (D&G, 2010, str. 172), píší hned na začátku kapitoly. Nějaká rizika byla již vidět výše, zatímco to nejnebezpečnější a nejdůležitější bude přiblíženo níže. Deleuze s Guattarim si dobře uvědomují, že stavění těla bez orgánů nemusí dopadnout dobře – „může být hrůzné a způsobit vám smrt“ (D&G, 2010, str. 171). Dokonce si také uvědomují a přiznávají, že nelze ani dopředu poznat, zdali zvolený způsob deteritorializace povede k pozitivním či negativním výsledkům. „Nikdo nemůže říct, kudy povede linie úniku: (...) změní-li se v linii ztráty, záhuby, autodestrukce“ (D&G, 2010, str. 282). Nejenom, že vlastní deteritorializace (linie úniku) nejsou předvídatelné – tím, že každý aktér reaguje na konkrétní snahy o deteritorializaci jinak, může také masivně odlišně reagovat na snahy o deteritorializaci ostatních: „A ještě je třeba vidět různé kombinace: něčí linie úniku, skupiny nebo jednotlivce, nemusí dost dobře podporovat linii úniku někoho jiného; může mu ji naopak zahradit, zacpat, a tím ho ještě více vrhnout do tvrdé segmentarity“ (D&G, 2010, str. 231). Zásadní ale je dovětek předchozím citátu: „Rizika jsou vždy přítomná, vždy je možná šance se z nich vymanit“, Deleuze s Guattarim dále píší, že vždy je možné říci „je-li linie konzistentní“ (D&G, 2010, str. 282). Při procesu deteritorializace tedy *vždy* lze poznat, zdali je konzistentní a hlavně pro nás

²⁹ Šlo by sledovat určité propojení s jejich konceptem události, avšak ten pro tuto práci není dostatečně relevantní, aby ospravedlnil objem prostoru, který by mu bylo nutno věnovat.

život přínosná a pokud není, není ještě pozdě ji zastavit či změnit přístup. Rizika by tedy neměla odrazovat, ale varovat – Deleuze s Guattarim neukazují cestu, ale popisují jak poznat, že z ní člověk sešel.

Deleuze s Guattarim také rychle zdůrazňují politický rozměr těla bez orgánů: „Je to experimentování [s tělem bez orgánů (deteritorializací)] (...) přivolávající na sebe cenzuru a represí. (...) Nenechají vás v klidu experimentovat“ (D&G, 2010, str. 172).³⁰ Dnešní společnost se v tomto ohledu může zdát o něco liberálnější, avšak je potřeba si položit otázku zdali tomu tak opravdu je. Vždy je potřeba nezapomínat nejen na represí vnější, ale také na represí internalizovanou. Obojí stejným, jasným způsobem brání deteritorializaci, zatímco v termínech jiných pojetí svobody už se o tak jasnou záležitost nejedná.

Dalo by se říci, že Pettitova svoboda jako nondominance je snahou poradit si i s internalizovanou nesvobodou – tím, že si jako podmínku ke svobodě vytyčuje neexistenci někoho, kdo by měl moc zabránit člověku v naplnění jeho cílů a kdo by tak vyvíjel internalizovaný tlak způsobující, že tento člověk by se tak snažil naplňovat spíše cíle, u kterých je větší šance, že mu v nich nebude zabráněno. Deleuze s Guattarim však tento jev popisují mnohem rozvinutějším jazykem, a hlavně ukazují jak moc jsme všichni v moci nejen jedinců, ale hlavně systémů, jak moc máme všichni internalizovanou snahu vyjít jim vstříc a především jak (či jestli) se této moci bránit.

Další z fascinujících aspektů, který se vztahuje k otázce, nakolik je deteritorializace žádoucí, a který je zde zmíněn, protože bude významný v kapitole věnované tomu, jakým způsobem a prostředky se lze deteritorializovat, je moment, ve kterém Deleuze s Guattarim uznávají něco pro mnohé nečekaného. Ke konci kapitoly o těle bez orgánů píší, že jsou pro člověka i mnohem horší osudy, než zůstat teritorializovaný, tedy v zajetí svazujících struktur, které brání v určitých činnostech či dokonce myšlenkách, a které člověka využívají či přímo zneužívají.

Stratifikace je bohužel další z těch termínů, na které se kvůli rozsahu této práce nelze více soustředit. V tomto kontextu lze strata ztotožnit s jednotlivými teritorii a reteritorializacemi.³¹ Deleuze s Guattarim píší: „Nejhorší není zůstat stratifikovaný – organizovaný, označovaný, podrobený – ale dovést strata k šílenému či sebevražednému zhroucení, které způsobí, že na nás dopadnou znovu, těžší než kdykoliv předtím“ (D&G, 2010, str. 184). Může to znít paradoxně, ale je možné, že člověk při svých experimentech s deteritorializací pozná příliš

³⁰ Je symptomatické, že tento citát Hallward vůbec nezmiňuje.

³¹ Viz kapitola Genealogie morálky (D&G, 2010, str. 51–88).

mnoho svobody a nedokáže potom žít ve světě, který mu tuto svobodu neustále odpírá. Je možné, že člověk hnán touhou po větší a větší svobodě, rozhodne se opustit své fyzické, aktuální tělo. Anebo je také možné, že touha po svobodě se manifestuje v destruktivním vztahu k ostatním.

5.3 Rakovina

Rozsáhlé sebepoškození či dokonce sebe zničení je sice dozajista vážné a pozornosti hodné riziko, ale jeho dopad je omezen na onoho singulárního jedince, který s deteritorializací experimentuje, a jeho blízké okolí, které by bylo potenciálně nešťastnými výsledky těchto experimentů silně zasaženo. Existuje však i z určitého pohledu horší riziko deteritorializace, kterému se Deleuze s Guattarim také věnují podstatně více, a to riziko stvoření rakovinového, fašistického těla bez orgánů.

Rakovina zde není pojata v jejím čistě klinickém významu „onemocnění způsobené[ho] zhoubným nádorem, pro který je charakteristický nekontrolovaný růst s ničením okolních tkání, zakládání metastáz a celkové působení na organismus“ (Vokurka, 2009, [online]). Místo toho, Deleuze s Guattarim skrze rakovinu odkazují na prudký, inherentně destruktivní (a navíc sebedestruktivní) růst. Zároveň se domnívám, že tento obraz má za účel omezit možnost romantizace fašismu, a vyobrazit ho jako něco smrtelného, co však lze, a přímo je potřeba, léčit.

Ani fašismus Deleuze s Guattarim nepoužívají v konvenčním smyslu. Zatímco Akademický slovník současné češtiny definuje fašismus jako „(v Evropě zejména mezi dvěma světovými válkami) státní zřízení založené na diktatuře jedné strany, popř. vůdce, na myšlenkách nacionalismu a potlačování lidských svobod • taková totalitní ideologie a politické hnutí“ (*Akademický slovník současné češtiny*, 2017, [online]), deleuzovsko-guattariovský koncept fašismu je mnohem komplexnější a hůře uchopitelný. Jedná se spíše o soubor praktik jedince (a teprve skrze jedince i skupin či společnosti) založených na nenávisti, často mířené vůči něčemu či někomu odlišnému. Tento posun významu má důležitý důsledek v tom, že takto definované akty fašismu jsou mnohem jednodušeji identifikovatelné a lze s nimi bojovat mnohem efektivněji a předcházet tak vzniku fašistických organizací podle klasické definice, jejichž plné objevení se se již nemůže obejít bez značného utrpení.

Fašismus je na první pohled možná zvláštní potenciální výsledek deteritorializace, když deteritorializace má být odstraňování opresivních struktur a uvolňování se, zatímco fašismus je v běžném povědomí (i akademickém slovníku) spojený s těmi nejopresivnějšími impérii dvacátého století. V tom však právě tkví hloubka deteritorializace jakožto pojmu, zvlášť

stavěném do kontrastu s konceptem svobody. Deteritorializace opravdu obnáší odstraňování struktur, které člověka nějakým způsobem omezují. Zatímco deteritorializace k plným tělům bez orgánů rozpouští struktury, aby uvolnily místo pro konzistentní intenzity touhy, a deteritorializace k prázdným tělům bez orgánů deleuzovsko-guattariovských masochistů a narkomanů rozpouští struktury, aby uvolnily místo pro touhu po nestabilních intenzitách, rakovinové tělo fašisty nachází svou intenzitu v nenávisti. Ta je nejdříve obrácena čistě proti strukturám, které ho svírají a tak může být ve skutečnosti velmi produktivní. Brzy se však obrátí vůči těm, kteří tyto struktury postavili, ať už doopravdy či domněle.

Zároveň je potřeba ukázat, že fašismus jakožto fenomén není pouze záležitostí expanzivních impérií. Deleuze s Guattarim detailně popisují: „Fašismus bezpochyby vynalezl pojem totalitárního státu, ale není důvod definovat jej pojmem, který sám zavádí: existují totalitární státy stalinského typu nebo typu vojenské diktatury, které nejsou fašistické“ (D&G, 2010, str. 241). Fašismus totiž není vázaný na státní formu – jak bylo demonstrováno výše, fašismus začíná u jedince a teprve odtud se přesouvá do širších skupin. „Pojem totalitárního státu se vztahuje jen na makropolitické měřítko (...). Ale fašismus je neoddělitelný od množících se molekulárních ohnisek, která přeskakují z místa na místo a jsou v interakci *před* tím, než začnou všechna společně rezonovat v nacionálněsocialistickém státě“ (D&G, 2010, str. 241).³² „Skupiny a individua v sobě obsahují mikrofašismy, čekající na to, aby mohly začít krystalizovat“ (D&G, 2010, str. 16). Právě skrze jedince je potřeba se dívat na fašismus, jedině to poskytne šanci se mu úspěšně bránit a neodsunovat ho pouze do učebnic dějepisu neschopni identifikovat ho v jiném hávu.

Deleuze s Guattarim správně poukazují na to, že fašismus má mnoho forem: „Rurální fašismus a fašismus města anebo čtvrti, mladý fašismus a starý, fašismus [válečných veteránů], fašismus levicový a pravicový, fašismus páru, rodiny, školy či kanceláře“ (D&G, 2010, str. 241),³³ jakékoliv prostředí, ať už se jedná o mocenskou strukturu nebo ne, s sebou může nést své mikrofašismy, které mají potenciál složit se v makro fašismus. Nejsou to totiž prostředí, které by bylo nositelem mikrofašismů, jsou to jedinci. Jsme to my všichni. V kapitole o tělech bez orgánů píše Deleuze a Guattari o rakovinovém těle *fašisty v nás* (D&G, 2010, str. 186), a později: „Je velmi jednoduché být antifašistou na molární úrovni a nevidět přitom fašistu[, kterým sami jsme], jehož podporujeme, živíme a milujeme sami v sobě (...).“ (D&G, 2010, str.

³² Kurziva původní.

³³ Překlad opraven.

242).³⁴ Stejně jako tělo bez orgánů (ať už plné či prázdné) je pouze souborem praktik, i rakovinové tělo fašismu je konstituováno akty, které se mu přibližují.

Pro demonstraci jednoho z možných spojení mezi fašismem a deteritorializací lze poukázat na případy, ve kterých se fašistické akty zaklínají ideologií svobody. Na jedné, spíše teoretické, straně, lze pozorovat německý a později vyloženě nacistický koncept ‚Lebensraum‘, životního prostoru, skrze který byla ospravedlňována teritoriální expanze tvrzením, že německý národ ke svému přežití a svobodě potřebuje zabrat a uvolnit více území. Na druhé straně pak lze tento fenomén sledovat na současném, a tím spíše praktickém příkladu útoku na Kapitol Spojených států z 6. ledna 2021, jehož pachatelé byli povětšinou samozvaní patrioti a bojovníci ‚za svobodu‘. Deleuze s Guattarim píše: „I po svém vybudování potřebuje nacionálněsocialistický stát vytrvalost oněch mikro-fašismů, které mu dodávají nesrovnatelný prostředek, jak působit na ‚masy““ (D&G, 2010, str. 241). Ať už se jedná o Hitlerův nacionálněsocialistický stát nebo jakýkoliv stát, o který účastníci útoku na Kapitol usilovali (byť i u toho šlo jistě pozorovat silný nacionální důraz), všechny fašistické masy vynikaly efektivitou práce s masami, která vždy začíná u jedince a jeho potřeby osvobodit se od útlaku něčeho či spíše někoho.

Masa je velice specifický typ skupiny tak velké, že pro ni platí jiná, respektive dodatečná pravidla. Protože člověk se opravdu může po své linii úniku v mase ztratit, deteritorializovat své instinkty, rozhodnutí a zodpovědnosti, takzvaně se nechat nést proudem. Ta samá masa ale může být pro jiného člověka (včetně toho samého, třeba v jiný moment nebo v jiném rozpoložení) svírající a omezující. Málokdo žijící ve velkém městě nezažil masu cestovatelů hromadnou dopravou, se kterou je nutné vystoupit i na zastávkách, kde člověk opravdu vystupovat nechce. Stejně tak jednoduše může masa člověka uvrhnout do segmentarity, například masa fotbalových fanoušků, kterou si policejní síly označily jako potíživý a podle toho ji budou pacifikovat. Právě tento boj (snaha dostat se vevnitř tramvaje hloub, dále ode dveří či snaha klidnit ostatní fanoušky před zásahem pořádkových složek) je však paradoxně reteritorializací. „Člověk se deteritorializuje, dělá ze sebe masu jen proto, aby zadrhl a zrušil pohyby masy a deteritorializace a vymýšlel všemožné marginální reteritorializace, ještě horší než ty jiné“ (D&G, 2010, str. 257). Vztah individuality a uniformity jedince v rámci skupiny, natož pak masy vůči jeho svobodě je další téma, které v pojetí svobody jakožto deteritorializace přirozeně vyvstává do popředí zatímco v ostatních pojetích svobody není vůbec srovnatelně důležité.

³⁴ Překlad opraven.

To ovšem neznamená, že jsou takové reteritorializace špatné – určitá míra teritoria, jak bude vidět níže, je nejen výhodná, ale potřebná a zároveň, jak bylo demonstrováno výše, některé směry deteritorializace nemusí být vůbec žádoucí. Deleuze s Guattarim píše: „Poznáváme schizo-pozici, být na periferii (...) Proti ní bude stát paranoická pozice subjektu masy, se všemi identifikacemi individua se skupinou, skupiny s vůdcem, vůdce se skupinou; být dobře uzavřen v mase, přibližovat se k centru, nikdy nezůstat na okraji, leda při plnění příkazu“ (D&G, 2010, str. 45). Obě pozice jsou však výsledkem deteritorializací a interakce se společnostmi. Masy, jak často podotýkají, mají vždy blízko k hrůzným, destruktivním či sebezničujícím deteritorializacím a jsou nejúrodnější půdou pro mikrofašismy a následné ničivé reteritorializace. Jejich deteritorializující sílu však nelze přehlížet.

Fašistické tělo bez orgánů je nebezpečné kvůli určité nenápadnosti, se kterou se rakovinové tělo fašismu postupně ustanovuje. Stejně jako v případě biologické rakoviny i deleuzovsko-guattariovskou rakovinu nelze jednoduše pozorovat, dokud je v malém množství (tendencí v jedinci nebo jedinců ve společnosti). V obou případech se jedná o agresivní fenomén, který vše, s čím přijde do styku buď přetvoří nebo zničí, a inherentně vede k vlastní záhubě. Deleuze s Guattarim ho sice netematizují explicitně, ale v jejich častých zmínkách o mikrofašismech, lze téma nenápadnosti nalézt. Zajisté, lze argumentovat, že sebepoškození či sebe zničení také často probíhá pomalými nenápadnými kroky či v dlouhodobě neudržitelných životních stylech a rozhodnutích, a do jisté míry je to i pravda, avšak v těchto případech po určité době vždy lze na vlastní kůži pocítit následky, které mohou od této cesty odradit. U fašismu to tak vůbec nemusí být. Fašismus je totiž mimo jiné podmíněn i společenskými tlaky (jakožto kolektivní fenomén míří na masy), které je mnohem těžší v klidu a nezaujatě analyzovat. O to je to důležitější.

V *Co je filozofie?* si Deleuze s Guattarim pokládají otázku, která na toto nebezpečí vrhá světlo z nečekaného úhlu. Při řešení konceptů obecně narážejí na Heideggera, který neslavně kouzlu fašismu propadl a ptají se:

„Je nemožné, aby se pojmy (Heideggerovy) vnitřně nepošpinily odpudivou reteritorializací. Zejména, když všechny pojmy zahrnují onu šedou zónu, oblast nerozlišitelnosti, kde se ti, kdo na této půdě zápasí, najednou zaměňují a unavené oko myslitele si jednoho může splést s druhým: nejen Němce s Řekem, ale i fašistu s tvůrcem existence a svobody. Heidegger se ztratil na stezkách reteritorializace, protože to jsou cesty bez ukazatelů a zdí“ (D&G, 2001, str. 97).

Fašismus je nejnebezpečnějším (Parr, 2010, str. 103) rizikem deteritorializace, nejenom protože spočívá v každém z nás, ale právě proto, že je tak plíživý.

Po zkušenostech z dvacátého století a se zvyšujícím se počtem otevřeně neonacistických či ‚pouze‘ radikálně pravicových organizací nabírajících na popularitě nelze popírat, že fašismus není čistě fenoménem minulosti, ale že se z něj stává opět velice přítomné riziko. Pro pojetí svobody jakožto deterritorializace je riziko fašismu jedno z těch nejdůležitějších, nejhlouběji propojených se samotným konceptem deterritorializace. Deleuze s Guattarim dekonstruuji fašismus na malé každodenní banální (pro odkaz na dílo Hannah Arendt) činy – mikrofašismy, a redefinují fašismus jakožto aktivní přístup k životu oproti politickému *stavu*. Tím vytvářejí velice detailní aparát pro analýzu vlastního jednání a rozhodování, vlastní honby za svobodou. Ostatní koncepce svobody problém fašismu odsouvají do úplně jiné debaty.

6 Kudy pěšinou bez ukazatelů?

Jak bylo demonstrováno výše, proces deteritorializace má svá rizika: může vést k mnohým formám nezáviděníhodné existence při snaze o dosažení prázdných těl bez orgánů, k sebedestruktivním tendencím fašismu či dokonce sebevraždě. Všechno jsou to však limitní stavy, ke kterým se člověk experimentující s deteritorializací postupně propracovává, a díky varování, která Deleuze s Guattarim zanechali v *Tisíci plošinách*, se jim lze vyhnout. Zároveň, Deleuze s Guattarim explicitně uznávají, že zůstat teritorializován není tak špatný osud, zvláště v porovnání s potenciálními hrůznými výsledky deteritorializace. I tak, ač Deleuze s Guattarim nechávají hodnocení deteritorializace na těch, kteří ji podstoupí, nelze jednoduše smést ze stolu výhody, které deteritorializace nabízí – možnost zorientovat se ve své vlastní nesvobodě a začít s ní něco dělat. V této kapitole bude shrnuto, jak na to.

Nicméně, Deleuze s Guattarim již z principu nemohou popsat přesný návod či konkrétní program, který by mohl kohokoliv dovést k úspěšné deteritorializaci. Při sledování jakékoliv předem dané cesty, ba co hůř, při čistém, bezmyšlenkovitém přijímání dráhy určené zvenčí, by se jednalo o pouhou reteritorializaci na myšlenkách Deleuze s Guattarim. I filozofie osvobození může být použita k uvěznění, i post-strukturalismus může vytvářet struktury. Rady, které Deleuze s Guattarim mohou poskytnout, jsou tedy vždy do jisté míry nutně obecné či abstraktní.

Další důvod, proč Deleuze s Guattarim, stejně jako tato práce, nemohou poskytnout rozpis konkrétních kroků, je fakt, že deteritorializace je také nutně velmi ‚individuální‘ fenomén.³⁵ Již výše byl zmíněn citát, který se týká soužití vícera deteritorializujících se jedinců: „A ještě je třeba vidět různé kombinace: něčí linie úniku, skupiny nebo jednotlivce, nemusí dost dobře podporovat linii úniku někoho jiného; může mu ji naopak zahradit, zacpat, a tím ho ještě více vrhnout do tvrdé segmentarity“ (D&G, 2010, str. 231). Co jednoho osvobozuje, může stejně jednoduše druhého omezovat. Věřím, že žádný z čtenářů nebude mít daleko k vlastnímu důkazu.

Důležité je také zmínit motivaci Deleuze s Guattarim k ustanovení inherentní ‚individuality‘ deteritorializace jako její fundamentální vlastnosti. Tato motivace pomůže osvětlit další aspekt celého problému. Jeden z mnoha cílů Deleuze s Guattarim skrze *Tisíc plošin* je představit metodu, která překonává jimi definované nedostatky filozofických základů freudovské psychoanalýzy. Tuto metodu nazývají mnoha jmény, jedním z nichž je ‚schizoanalýza‘. V kapitole o tělech bez orgánů je velmi názorná věta: „Tam, kde

³⁵ Opět s přihlédnutím k existenci deleuzovsko-guattariovských ‚individuálních skupin‘ (multiplicit).

psychoanalýza říká: ‚Zastavte se, najděte znovu vaše já,‘ by bylo třeba říct: ‚Pojďme dál, ještě jsme nenašli naše TbO, ještě jsme naše já dost nerozložili‘“ (D&G, 2010, str. 173). Psychoanalýza, alespoň tak jak ji Deleuze a Guattari popisují, probíhá tak, že zatímco neznalý ‚pacient‘ se snaží komunikovat své zkušenosti, druhá osoba jeho zkušenosti ‚interpretuje‘ (vписuje je do předem daných vzorců). Touto ‚interpretací‘ však pouze vnucuje strukturu psychoanalytických tropů zážitkům, které takové vůbec nemusely být. Jedná se tak o teritorializaci par excellence. Proto musí být schizoanalýza, respektive deteritorializace samotná zcela záležitostí jediného aktéra. Proto také nemohou Deleuze s Guattarim popsat cestu k deteritorializaci jinak než vágně – člověk sám musí analyzovat vlastní struktury, které ho svírají, a rozpouštět je dle vlastního uvážení, nikoliv dle způsobu (struktury) daného vnější autoritou. Požadavek ‚individuality‘ pak není vznesen, protože by se ve více lidech nedalo deteritorializovat, naopak, byť je to dozajisté mnohem náročnější. Je to požadavek po neautoritativním (nehierarchickém) uspořádání skupiny deteritorializujících, po boji proti reteritorializaci vzniklými mocenskými vztahy v rámci skupiny.

6.1 Opatrně, Ikare

I přes výše zmíněnou ‚individualitu‘ inherentní jakýmkoliv nadějným pokusům o deteritorializaci, Deleuze s Guattarim dokáží poskytnout alespoň pár obecných rad. Nejdůležitější z nich dobře shrnuje Holland v odpovědi na svou otázku: ‚Jak se osvobodíme od strata organismu, od strata signifikace a interpretace a od strata subjektivizace a podrobení?‘“ (Holland, 2013, str. 99). Ačkoliv v této otázce zmiňuje termíny a koncepty, které rozsah této práce zabraňuje do detailu rozebrat, lze celkem jednoduše určit, že mluví právě o deteritorializaci. Pokračuje vzápětí: ‚Odpověď, v jednom slově, je: opatrně‘“ (Holland, 2013, str. 99). A opatrnost je, vzhledem k počtu rizik a důrazu, který na ně Deleuze s Guattarim kladou, opravdu na místě.

K opatrnosti se vyjadřuje i Hallward. Jeho komentář však vede jiným směrem: ‚Čím dále Deleuze a Guattari chtějí jít ve směru absolutní deteritorializace, tím pozorněji násobí takováto ‚praktická varování‘“ (Hallward, 2006, str. 99). Hallward pro tato varování vidí jediný důvod – pokud bude deteritorializace příliš prudká, zanechá člověka ve stavu, ze kterého se již nezvládne dál deteritorializovat (ať už to bude stav mentálního zhroucení, fašistického fanatismu či přímo smrti). Podle Hallwarda je tak lepší deteritorializovat se pomalu, méně, ale kontinuálně než prudce s ničivými důsledky (pro schopnost se dál deteritorializovat, k ohledu na ostatní podle Hallwarda Deleuze s Guattarim nevybízejí). K momentu, kde Deleuze

s Guattarim uznávají, že není nejhorší zůstat teritorializovaný (D&G, 2010, str. 184), se Hallward nevyjadřuje.

Ve vlastním textu *Tisíci plošin* pak v tomto ohledu můžeme narazit na fascinující narážku na Nietzscheho: „Jak nezbytná je obezřetnost, v čem spočívá umění dávek a nebezpečí předávkování. Neprovádí se úderem kladiva, ale velice jemným pilníkem“ (D&G, 2010, str. 182). Zajisté, dalo by se argumentovat, že Nietzscheho filozofování s kladivem má evokovat reflexní kladívko doktora, se kterým zjišťuje, které části těla jsou zdravé a které bude potřeba léčit. Nikoliv, jak tvrdí překlad do angličtiny, perlík.³⁶ Kdyby tomu tak bylo, bylo by to, co se Deleuze s Guattarim snaží říci, Nietzscheovi velice blízko.

Ke konci kapitoly o tělech bez orgánů Deleuze s Guattarim shrnují:

„TbO je touha, po něm a skrze ně člověk touží. (...) i fašismus je touha. Touha je tu pokaždé, jedná-li se o konstituci TbO, ať v jednom nebo druhém vztahu. Není to problém nějaké ideologie, ale čisté hmoty (...) Z tohoto důvodu je faktickým problémem schizoanalýzy vědět, zda máme prostředky k tomu, provést selekci, oddělit TbO od jeho dvojníků: prázdných skleněných těl, těl rakovinových, totalitních a fašistických. Zkouška touhy: neodsuzovat falešné touhy, ale rozlišovat u touhy to, co odkazuje k bujení strata nebo příliš násilné destratifikaci, od toho, co patří ke konstrukci roviny konzistence (dávat pozor, i u sebe sama, na fašistu a také na sebevraha a šílence)“ (D&G, 2010, str. 188).

Deleuze s Guattarim tu explicitně načrtávají dva extrémy („bujení strat“ neboli rozšiřující se reteritorializaci, a příliš destruktivní deteritorializaci), kterým se musíme vyvarovat. Zároveň to však nemůže být tak jednoduché jako „odsuzování falešných tuh“, ale naopak je potřeba postupně „rozlišovat“, zjišťovat a kategorizovat, což vzhledem k nutné „individualitě“ nelze jinak než po předchozí osobní zkušenosti.

S opatrností se nutně pojí také rychlost, její konkrétní přínos se pokusím vysvětlit níže pomocí analogie. Nejdříve však několik poznámek a klarifikací. Bylo by logické předpokládat, že čím více chce člověk být opatrný, tím menší rychlostí by se při tom měl pohybovat. Takovýto postulát je však úplně špatně položen – rychlost je pro Deleuze s Guattarim velice specifický pojem, který neodpovídá jeho fyzikálnímu protějšku. Na stránkách *Tisíci plošin* se lze dočíst například, že „rychlost není součtem dvou menších rychlostí“ (D&G, 2010, str. 552), či že o „tělese, které je puštěno a které padá, ať padá jakkoliv rychle [striktně vzato nemůžeme říci]“³⁷,

³⁶ Originál je velice blízko češtině – „marteau“ je kladívko obecně, které může být i doktorské reflexní, ale rozhodně to není první asociace, která vyvstává.

³⁷ Překlad opraven – v českém překladu se píše „se vlastně neřekne“, zatímco v originálu je „on ne dira pas“, což je jasný plurál první osoby omezující výrok čistě na deleuzovsko-guattariovský systém.

že má nějakou rychlost, nýbrž že má pomalost nekonečně se zmenšující podle zákona gravitace“ (D&G, 2010, str. 422). Ve spisu *Co je filozofie?* se Deleuze s Guattarim věnují mimo jiné problému nekonečné rychlosti, kterou identifikují s rychlostí myšlenky (D&G, 2001, str. 36). Je tedy vidět, že s termínem rychlosti Deleuze a Guattari pracují mimořádně. Čistě o tomto termínu a vztazích, které nabývá s ostatními, by se zajisté dala napsat celá monografie,³⁸ proto zde popíší pouze aspekty, které jsou důležité pro průběh deteritorializace či které dobře a jednoduše zapadnou do výše osvětlených vztahů.

Rychlost je pro Deleuze s Guattarim něco bytostně odlišného od pomalosti. Jsou to dvě různé, byť propletené veličiny, nikoliv dva konce jednoho spektra. Deleuze s Guattarim píše: „Je třeba také rozlišovat *rychlost* a *pohyb*: pohyb může být velmi rychlý, a přesto nebýt rychlostí; rychlost může být velmi pomalá, nebo dokonce nehybná, a přesto být rychlostí. Pohyb je extenzivní a rychlost intenzivní“ (D&G, 2010, str. 434).³⁹ V pochopení lehce brzdí český překlad, konkrétně věta „pohyb může být velmi rychlý, a přesto nebýt rychlostí“ by fungovala mnohem lépe, kdyby adjektivum ‚rychlý‘ bylo zaměněno za jakékoliv synonymum, třeba ‚hbitý‘, stejně jako v originále je místo ‚vite‘ (rychlost potom ‚vitesse‘) synonymní ‚rapide‘. Klíčové však je, že rychlost je intenzivní, respektive přímo intenzita. Potvrzuje to i zmínka téměř z úplného začátku *Tisíci plošin*, kde je rychlost jako jedna z intenzit zmíněna (D&G, 2010, str. 43). V kapitole o tvárnosti pak lze číst o stávání-se: „Je to otázka rychlosti, dokonce i na místě“ (D&G, 2010, str. 212). Jelikož rychlost je intenzivní, nikoliv extenzivní, děje se zcela nezávisle na prostoru.

Co nového však deleuzovsko-guattariovský pojem rychlosti vypoví o procesu deteritorializace? Jakožto intenzita se rychlost nutně vztahuje k deteritorializaci, konkrétně působí jako jedna z jejích vlastností. V závěru *Tisíci plošin* Deleuze s Guattarim shrnují: „Deteritorializace není nikdy jednoduchá, ale vždy několikanásobná a složená: nejen proto, že se zároveň podílí na různých formách, ale také proto, že soustřeďuje odlišné rychlosti a pohyby, podle nichž určujeme v daný moment ‚deteritorializované‘ a ‚deteritorializující‘“ (D&G, 2010, str. 580). To, co je rychlejší by se tak mohlo zdát více intenzivním či více deteritorializovaným, a vedly by k tomu i poznámky o absolutní rychlosti, kterou údajně vynalezli deteritorializovaní

³⁸ Pro několik pohledů na tuto problematiku: Hui a Morelle (2017), Crogan (1999), nebo Bennett (2013).

³⁹ Kurziva původní.

nomádi (D&G, 2010, str. 441).⁴⁰ Nemusí tomu však tak vůbec být, byť často je, jelikož rychlost je pouze jedna z mnoha aspektů deteritorializace.

Rychlost má z hlediska deteritorializace velkou roli. S rozklíčováním konkrétních detailů může pomoci tento citát: „Ten rychlejší z obou elementů nebo pohybů deteritorializace není nutně intenzivnější nebo více deteritorializovaný. Intenzita deteritorializace nesmí být směřována s rychlostí pohybu nebo vývoje“ (D&G, 2010, str. 198). Zde je potřeba znovu připomenout existenci relativních a negativních deteritorializací, které sice začínají rozpouštěním struktur a osvobozováním se aktéra, avšak jsou v průběhu uneseny silami reteritorializace, dokud svého aktéra nezanechají uvězněného stejně hluboko, či ještě hlouběji, v podobných strukturách. „Deteritorializaci musí kvalifikovat nikoli její rychlost (existují i velmi pomalé deteritorializace), ale její povaha (...)“ (D&G, 2010, str. 70), píše Deleuze s Guattarim v kapitole o tvárnosti. V takovémto případě nevypovídá rychlost o druhu deteritorializace vůbec nic. Dokonce, jak se lze dočíst o pár stránek dále, rychlosti relativní deteritorializace ožívují a definují strata (pro nedostatek prostoru k delšímu pojednání lze strata brát jako určité aktuální oblasti či teritoria) (D&G, 2010, str. 84). Rychlost, stejně jako bylo vidět u ostatních intenzit, se váže k procesu deteritorializace jako takovému, nikoliv pouze k jeho pozitivním a absolutním variantám.

S pochopením by mohla pomoci analogie. Je třeba podotknout, že Deleuze s Guattarim jsou vokálními odpůrci analogií a velmi často podotýkají, že jejich koncepty je potřeba brát doslova, nikoliv metaforicky: „Rovina imanence či jednoznačnosti proti analogii. Jedno vypovídá v jednom a tomtéž smyslu o veškerém mnohonásobném (...)“ (D&G, 2010, str. 286). Hallward toto zajímavě vysvětluje v rámci svých termínů určených k představení Deleuze jako teofanika – tvrdí, že Deleuze představuje bytí jakožto existující pouze v jednom smyslu, že všechno co existuje, existuje fundamentálně stejným způsobem, ať už se jedná o fyzické věci, události, myšlenky či řeč (Hallward, 2006, str. 71–72). Analogie pak tedy nikdy není ‚pouze‘ řečnickou figurou, ale vždy existuje stejným způsobem jako to, co popisuje.

V rámci primární i sekundární literatury jsem nenarazil na nic, co by tento výklad vyloženě vyvracelo. Zároveň se jedná o hlavní linku Hallwardova myšlení, kterou má dobře podloženou primární literaturou. V tomto s ním lze souhlasit. Nicméně, toto zkoumání se drží převážně politického aspektu, pro který určení ontologického statutu analogie nepřinese mnoho relevantního – stejně tak se nesnaží dosáhnout stejných cílů jako *Tisíc plošin*, ba dokonce

⁴⁰ Existuje debata zdali figura nomáda může existovat aktuálně či jestli se jedná o čistě virtuální koncept. Pro tento argument však není podstatná.

některé ideály tohoto spisu, ne-li přímo autorů, vyloženě zrazuje (např. proklamovaná anti-akademičnost). Nevidím tedy problém v uchýlení se k analogiím, pokud budou dostatečně odlišené a uvedené s řádnými specifikacemi.

Deleuze s Guattarim v *Tisíci plošinách* často používají původně geologický koncept strat. Tento koncept samozřejmě není metaforou, váže se k reálným geologickým stratům a odtud je podle volnějši, avšak stále jednotné definice aplikován přes biologii a historii do všech myslitelných oborů. Důležité je, že strata se dají rozdělit na dvě různé skupiny – strata, ve kterých se analyzující člověk může pohybovat, a ty která jsou mu nepřístupná. O těch nepřístupných nikdy nelze vědět vše a popisovat je lze pouze z pozice vlastního strata, čímž ovšem bude jejich obsah nezvratně přizpůsoben nástrojům dostupným ve stratu analyzujícího člověka. Vždy hrozí nebezpečí imperialismu řeči (D&G, 2010, str. 79). Druhá skupina je definovatelná stejnými faktory (nelze o nich vědět vše, obsah je pozměňován procesem interpretace), ale navíc nabízí možnost toto stratum vlastními silami změnit, narušit jeho struktury.

Právě s tímto obrazem pracuje má analogie. Ukládání materiálu do vrstev, tedy do struktury strat si lze představit jako proces sedimentace. Deteritorializace by pak vypadala jako rozvíření usazujícího se povrchu strat (hlubší strata už jsou deteritorializací nepřístupná). Tato analogie intuitivně ukazuje hned několik jinak neintuitivních aspektů deteritorializace – jednak, jak bylo zmíněno výše, je deteritorializace nekončící projekt, o který je nutné usilovat neustále, a jednak i sedimentace jsou dvojího druhu. První typ je obyčejná sedimentace, dějící se malou rychlostí. V takovém případě deteritorializační snahy nejsou dostatečné a materiál strat kolem experimentujícího aktéra pomalu napadá, až ho uzavře do struktury vlastního strata. Druhý typ je sedimentace centrifugální, která přichází s příliš velkou rychlostí deteritorializace a dosahuje tímto způsobem velice podobných, ne-li ještě silnějších reteritorializací ve chvíli, kdy tato rychlost experimentujícího aktéra nevyhnutelně buďto unaví a donutí zastavit, nebo zabije.

Tímto způsobem se rychlost nutně váže k procesu deteritorializace jako takové, ve všech jejích podobách. Rychlost, stejně jako s ní velmi provázaný pohyb, však nejsou tou složkou, která by určovala charakter konkrétních deteritorializací či jejich úspěšnost. „Existují i velmi pomalé deteritorializace“ (D&G, 2010, str. 70), a deteritorializačního pohybu se dá dosáhnout „dokonce i na místě“ (D&G, 2010, str. 212). Opatrnost, ke které Deleuze s Guattarim nabádají, nespočívá v pomalé deteritorializaci, ale v neustálé analýze vlastních rychlostí, pohybů, pokroků a strat tvořících se kolem nás, a jejich zhodnocování a udržování či nahrazení jinými. Dost možná nejdůležitějším přínosem, který koncept deteritorializace poskytuje diskurzu o

politické svobodě, je to, že svoboda není jenom něčím, co lze nabýt či pozbýt, svoboda je nekončící práce.

6.2 Experimentujte, nikdy neinterpretujte

Název této kapitoly se odkazuje k nejdůležitější radě, kterou Deleuze s Guattarim v tomto ohledu k deteritorializaci udílejí. Na stránkách *Tisíci plošin* se tato rada ozývá opakovaně (D&G, 2010, str. 160 a 282) a v různých kontextech, myšlenka však zůstává stejná. Jak psychoanalytické interpretování blokuje deteritorializaci bylo již vysvětleno výše, není však na škodu znovu upozornit na důležitost tohoto vztahu. Lze též spekulovat, že interpretace také implikuje autorský záměr, že hledá nějaký definitivní, *autoritativní* výklad. Tak či tak interpretace včetně toho, o co se snaží tato práce, je reteritorializací. Experiment je pak výtečně zvolené slovo, protože implikuje nutnost připravenosti na neúspěch, nutnost opakovatelnosti, a dokonce implikuje i nějakou formu (ideálně vědeckého) zápisu.

Slovo experiment má také konotace nejistého výsledku. Krásné shrnutí deleuzovsko-guattariovského pohledu na tuto problematiku lze nalézt v knize Petra Práška *Člověk v šíleném dění světa*. Tento poněkud útlý spis se sice zabývá celým dílem Gillesa Deleuze, a tak pro *Tisíci plošin* nezbyvá tolik prostoru, přes to však z něj stojí za to citovat delší úryvek (když se bude psát o „liniích“, jsou tím myšleny linie úniku, pro účely této práce ztotožnitelné s cestami či způsoby deteritorializace):

„Žádná z našich linií ovšem není přirozeně špatná, jak by se na první pohled mohlo zdát, každá má svá specifická nebezpečí a žádná nepředchází jinou – jsou si navzájem imanentní, mísí se, koexistují. (...)

Nikdo přitom nedovede říct, na jaké linii se nachází zrovna to naše nebezpečí, nebo s kým jsme naopak schopni vytvořit symbiotickou multiplicitu, jako ji vytvořili Deleuze s Guattarim. Proto je třeba experimentovat, což ovšem neznamená zkoušet na molární rovině všechny možné způsoby zabavení se, nýbrž žít a být přitom vnímavý vůči svým stáváním“ (Prášek, 2018, str. 124).

Právě tato nepředvídatelnost potenciálu a výsledků jednotlivých kroků vykonaných za účelem vlastní deteritorializace způsobená ‚individualitou‘ člověka (či skupiny lidí) jakožto výjimečného časoprostorového bodu v socio-historickém kontextu je důvod, proč je potřeba nejdříve prvních pár kroků vykonat a až poté vyhodnotit, na kolik jsou tím, co je potřeba pro konkrétního experimentujícího aktéra a zdali v nich pokračovat či najít jiné.

Tímto se také otevírají dveře k intersubjektivitě. Pokud, jak píše Prášek dál, schizoanalýza (to, co dělají Deleuze s Guattarim a co doporučují jakožto širší proces obsahující vlastní

deteritorializaci a stavění těla bez orgánů) má za svůj úkol „následně naše linie i jejich nebezpečí popsat“ (Prášek, 2018, str. 124), nelze sice nikdy dopředu vědět, jak bude kdo reagovat na konkrétní deteritorializační kroky, ale po jejich prožití je lze důkladně zaznamenat a sdílet či porovnávat s ostatními. Zároveň by však bylo nutné brát i tuto spolupráci jako jeden z kroků, který je potřeba analyzovat a chránit se tak před reteritorializací vznikem sociálních struktur mezi jednotlivými účastníky.

Zajisté, v rámci systémů intersubjektivit to rozhodně není jeden ze silnějších, a je velice symptomatické, že v intersubjektivitě tímto deleuzovsko-guattariovským pohledem lze vnímat stejně tak nebezpečí jako jistoty. Každopádně řekl bych, že je to více než dost na to, aby nebylo těžké odmítnout Hallwardovu tezi, že „v Deleuzově filozofii není moc místa na vztahy konfliktu či solidarity, tj. vztahy, které jsou opravdu *mezi* nikoliv vně jedinců, tříd a principů“ (Hallward, 2006, str. 162). Naopak, srze analýzu vlastních prostředí se nelze dostat k vyslýchání vztahů s ostatními jedinci, třídami a principy; skrze analýzu jednotlivých reteritorializujících struktur na vlastní život dojde i na analýzu vlivu na ostatní. Nepředvídatelnost výsledků deteritorializačních kroků pro specifické aktéry nutí k dialogu.

Další Hallwardova teze, byť úzce spojená s předchozí, kterou lze pozorným čtením zralého díla Deleuze s Guattarim zásadně zpochybnit, je: „pravda je, že Deleuzova práce je bytostně lhostejná k politice tohoto světa“ (Hallward, 2006, str. 162). Tento citát sice je předcházen jakýmsi smírným: „není pochyb, že málo současných filozofů mělo tak pronikavé cítění interních dynamik kapitalismu“ (Hallward, 2006, str. 162), což je ovšem zase následováno nesmírně kritickým: „politický aspekt Deleuzovy filozofie obnáší málo jiného než utopické rozptýlení“ (Hallward, 2006, str. 162). Tak tomu však vůbec není. „Jsme v nějaké společenské formaci; nejprve je tedy třeba vyzorovat, jak je pro nás a v nás stratifikovaná v místě, kde se nacházíme“ (D&G, 2010, str. 184), píše Deleuze s Guattarim jednu z nejdůležitějších rad, kterou mohou dát. Každá deteritorializace, každá cesta ke svobodě, začíná důkladnou analýzou vlastní současné politické situace – analýzou, kterou Deleuze s Guattarim nemohou provést za nás, nejen protože naše sociohistorická pozadí jsou nesmírně a nutně odlišná, ale také protože jakákoliv jejich autoritativní analýza by naše snahy pouze reteritorializovala avšak přesto analýzou, na kterou nám Deleuze s Guattarim zanechávají na stránkách *Tisíce plošin* dostatek nástrojů.

Citovaná věta pokračuje dalším krokem. Po analýze vlastních prostředí⁴¹ je třeba „sestoupit od strat k hlubšímu uspořádání, v němž jsme upoutaní, docela jemně tímto uspořádáním otrást, aby se převrátilo na stranu roviny konzistence“ (D&G, 2010, str. 184). Docela jemný otřes zajisté odkazuje právě k oné opatrnosti, se kterou je nutné přistupovat k vlastním snahám o deteritorializaci. Deteritorializace však nutně nekončí analýzou. Pro každou strukturu, kterou identifikuje jako nežádoucí, ať už pro jedince či skupinu, je zároveň výzvou k činu – k rozpuštění této struktury či jejímu nahrazení vhodnější, není-li úplné rozpuštění žádoucí. Není více politického kroku. Ty nejvíce utlačující struktury nelze rozpustit o samotě.

Nejdůležitější radu, kterou Deleuze s Guattarim poskytují však velká část sekundární literatury opomíjí, pozoruhodně kromě Hollandova článku specificky o deteritorializaci z roku 1991, ač v jeho o 22 let novějším komprehensivním *A Reader's Guide k Tisíci plošinám* už ji nalézt nelze. Už výše bylo demonstrováno, že pro Deleuze s Guattarim některá rizika příliš násilné či destruktivní relativní a negativní deteritorializace svou neblahostí předčí i neprozkoumaný, teritorializovaný život bez pokusů o změnu. Z toho vyplývá následující strategie:⁴²

„Je třeba udržovat dostatek organismu, aby se mohl s každým rozbřeskem znovu utvářet; a ponechávat malé zásoby označování a interpretace, byť jen proto, aby byly postaveny proti vlastnímu systému, pokud to budou vyžadovat okolnosti, a věci, osoby nebo dokonce situace vás k tomu donutí; je třeba uchovávat dostatečně malé dávky subjektivity, abyste mohli odpovídat na dominantní realitu. Napodobujete strata. [Tělo bez orgánů] a jeho roviny konzistence nelze dosáhnout divokou destratifikací“ (D&G, 2010, str. 183).

Ponechání si nějaké míry teritoria, struktur organizace ve výsledku není pouze dobrou strategií, ale přímo nutností. Kylie Message píše o Těle bez Orgánů, které je, jak bylo vidět výše, s procesem deteritorializace spjaté: „Aby bylo afektivní (nebo aby mělo afekt), musí existovat – více či méně – vně systému, který se snaží rozvrátit“ (Parr, 2010, str. 38). Život probíhá v aktuálním světě pouze za pomoci aktuálního těla, náchylného k relativním a negativním deteritorializacím a zároveň neschopného plně absolutní deteritorializace. Aktuální svět nelze transcendovat, je nutné pracovat v rámci jeho limitací – pracovat s teritoriem, i přes touhu ho překonat; pracovat se strukturami, které svazují, aby byly snad alespoň trochu rozvolněny.

⁴¹ Zde je nutno dodat, že takováto analýza samozřejmě není jednorázová či jednoduchá. Stejně jako deteritorializace samotná, i její první krok je nekončící snahou.

⁴² Slovo strategie zde používám záměrně v kontrastu k Hallwardovi, který o Deleuzově filozofii píše, že je „zbavena jakéhokoliv strategického aparátu“ (Hallward, 2006, str. 163).

Zde se v novém kontextu jeví dřívější citát: „Jak nezbytná je obezřetnost, v čem spočívá umění dávek a nebezpečí předávkování“ (D&G, 2010, str. 182), protože i s touto nutnou zásobou teritoria je potřeba nakládat s opatrností a hledat rovnováhu – vždy hledat, nikoliv najít.

Závěr

Na počátcích této práce stála, pro studium Deleuze velice symptomaticky, touha – touha vzít Deleuzovo dílo a prosvětlit ho, vyložit ho tak, aby vše nutné k jeho pochopení bylo důkladně explikováno. Deleuze s Guattarim však svá díla psali systematicky neakademickým způsobem, aby se vyhnuli konzervativním strukturám a tlakům akademického prostředí, aby si dali možnost psát něco vsutku originálního, tvořivého a nespoutaného. Tato práce nemá ani zdaleka tak vysoké ambice, a tak se může s čistým svědomím snažit o extrakci důležitých myšlenek již přítomných v díle Deleuze a Guattariho a jejich prezentaci ve srozumitelné podobě.

Deleuzovo dílo je specifické hustotou propojení, modifikací a vztahů mezi jednotlivými termíny a koncepty, stejně tak jako jejich počtem. Věřím, že kdyby se člověk snažil vysvětlit všechny koncepty a jejich vztahy, nutně by pouze znovu napsal *Tisíc plošin* či jiný z Deleuzových spisů. Formát diplomové práce je však ideální k detailnímu rozboru jednoho jediného konceptu (včetně méně detailní analýzy několika přilehlých termínů) a jeho vztahů k ostatním. Tímto konceptem se stala deteritorializace. S přibývajícím porozuměním tomuto konceptu a detailním rozborům moci, jejích mechanismů a vlivů (otevřených i internalizovaných) na každého z nás i na společenská uskupení, ve kterých žijeme, nabyla tato práce záhy ještě jeden cíl – představit deteritorializaci nejenom jako jednu myšlenku z historie filozofie, ale jakožto užitečný koncept, který dokáže doplnit současné vnímání svobody v politické filozofii o zásadní aspekty, které buď v současném pojetí politické svobody úplně chybí či jsou přítomny pouze jako vedlejší či odvoditelné, ale neintuitivní.

Svoboda v klasickém pojetí Berlina a Pettita byla představena jako určitý binární stav, ve kterém člověk, podle určitých podmínek, buď je nebo není. Pod Berlinovým pozitivním pojetím svobody je člověk svobodný, pokud může dosahovat cílů, které si sám vytyčí, tzv. konat svou vůli. Definice vlastní vůle nebo vlastního (pravého, autentického, vzdělaného, atp.) já je však dostatečně široká, aby se tento koncept dal zneužít – většina úspěšných diktátorů se tak zaklíná ‚vůli lidu‘. Pod Berlinovým negativním pojetím svobody je potom člověk svobodný, pokud mu nikdo nebrání v dosahování svých cílů. Pettit toto pojetí rozšiřuje a píše, že nestačí ani aby nikdo nebránil v dosahování vybraných možností, ani aby nikdo nebránil v dosahování jakýchkoliv (včetně nevybraných) možností, ale že je nutné, aby nikdo, kdo by mohl v čemkoliv bránit, vůbec neexistoval (a nemohl tak vytvářet otevřený či internalizovaný tlak). Oba autoři popisují svobodu jako vždy žádoucí stav (byť Berlin uznává, že mohou existovat i stavy s větší prioritou), který může omezit pouze zásah jiného člověka (nebo

systemu zbudovaného člověkem za účelem zásahu). Oběma autorům také jde pouze o teoretické definování svobody, a její konkrétní podoby či legitimitu důvodů pro její omezení vůbec neřeší. Koncept deteritorializace, brán jako odlišné pojetí svobody, může tyto koncepce rozšířit či dokonce vylepšit následujícími způsoby.

Deteritorializace by se dala zjednodušeně definovat jakožto snaha o odstranění struktur, které člověka omezují, či oproštění se od nich, tedy snaha o svobodu. Deteritorializace má svůj rub v reteritorializaci jakožto znovuoobnovení podobných (však procesem deteritorializace pozměněných) struktur. V této práci byly představeny čtyři typy deteritorializace, tak jak se na různých místech Deleuzova a Guattariho díla objevují: Prvním typem je deteritorializace relativní negativní, v rámci jejíhož průběhu se člověk osvobodí, ale ihned je zachycen silami reteritorializace, takže končí ještě hlouběji ve svazujících strukturách. Druhým typem je deteritorializace relativní pozitivní, v rámci které se sice člověk od nějaké části struktur osvobodí, avšak učiní tak nestabilní cestou. Končí tak sice o něco svobodnější, avšak ve velkém riziku rychlého pádu zpět do reteritorializace. Třetím typem je deteritorializace absolutní, ale stále negativní. Při takovéto deteritorializaci se člověku podaří úspěšně a plně uniknout ze sevření konkrétní struktury, avšak jedná se o strukturu, která bránila nějakému mocenskému aparátu v ještě tvrdším sevření, ve kterém se také výsledkem této deteritorializace člověk na konci ocitne. Posledním typem pak je deteritorializace absolutní pozitivní. Ta by nastala v případě, že by se člověku podařilo úspěšně a plně opustit všechny struktury, ve kterých se nacházel – dosáhnout tak absolutní svobody. To je však v reálném světě nedosažitelný cíl.

Na rozdíl od ostatních pojetí politické svobody, Deleuze s Guattarim neberou jako tvůrce nesvobody pouze lidskou vůli (či lidmi stvořené systémy), ale doslova jakékoliv vlivy, jejichž příčinou člověk nemůže dosáhnout určitých cílů. Ať už se jedná o kapitalismus, nemoc či přírodní zákony, vše jsou to stejným způsobem překážky, které člověku v něčem zabraňují. Z toho vyplývá důležité pozorování: Ne všechna svoboda je inherentně dobrá či žádoucí. Klíčovou součástí deteritorializace jakožto procesu je analýza vlastní situace nejen za účelem identifikace svazujících struktur (vnějších i internalizovaných), ale také zhodnocení jejich užitečnosti ve vlastním životě nebo životě širší společnosti, národu či celého lidstva.

Deteritorializace byla představena jako ‚individuální‘ činnost – individuální proto, aby se vyhnula mocenským vztahům, které mají tendence vznikat ve skupinách a které čistě na základě autority mohou ovlivňovat či omezovat (ať už úmyslně či nikoliv) možnosti jednotlivců v rámci této skupiny. V tomto smyslu lze zavést i individuální skupinu, avšak její snahy o svobodu budou o to složitější. Stejně pokusy o deteritorializaci různých lidí totiž mohou vést k různým výsledkům – to, co jednoho osvobozuje, může druhého omezovat.

Při snaze o svobodu totiž nikdy není možné dopředu odhadnout, jak u koho dopadne. To je o to zásadnější, že přítomná rizika jsou mnohdy velice drastická. V průběhu práce byly identifikovány různé druhy těl bez orgánů (narkotické, masochistické či rytířů dvorské lásky), které s výsledky deteritorializace úzce souvisí. Zároveň ale bylo ukázáno, že téměř veškeré konkrétní případy, které Deleuze s Guattarim uvádějí, jsou pouze limitní stavy, ke kterým se lze vztahovat, ať už jde o přiblížení se k nim či ponaučení se z nich a následné vyvarování se. Význačnou výjimkou je psychické zhroucení, které může nastat, pokud se člověk příliš neuváženě osvobodí od struktur dominantní reality; smrt, která může nastat, pokud se člověk chvilkově osvobodí příliš a poté neunes, že mu svět tuto svobodu neustále odírá; a fašismus.

Fašismus je velice specifické riziko, protože, stejně jako u svobody, se nejedná o jednoduchý stav, který by byl buď naplněn (navíc politickým zastoupením státu) nebo nikoliv. Deleuze s Guattarim se věnují fašismu extenzivně a identifikují ho v jednotlivých názorech a činech (mikrofašismech), které se teprve skládají do makro fašismu jedince. Stejně tak se mikrofašismy jedinců postupně skládají ve fašismus společnosti. Jedná se o relativní negativní nebo dokonce absolutní negativní deteritorializaci, která nachází svou sílu v boji proti domnělým i reálným strukturám a (čistě domnělým) menšinám, které je údajně udržují, a také ve snaze získat svobodu skrze uniformitu. Zároveň však Deleuze s Guattarim ukazují, že mikrofašismy jsou velice časté a každý člověk je k nim náchylný – jedná se tak o další aspekt svobody, na kterém člověk musí neustále pracovat.

Deteritorializace je především nekonečný proces. Kylie Message píše o Těle bez Orgánů slova, která se stejně dobře dají aplikovat na deteritorializaci samotnou: „je kontinuální a zaměřené jen na svůj vlastní proces nebo pohyb oproti nějakému teleologickému bodu dokončení“ (Parr, 2010, str. 38). To je jedním z nejdůležitějších zdokonalení konceptu politické svobody. Svoboda nemůže být pouze stav, kterého lze dosáhnout, jelikož všechno ve světě se mění, zvláště pak struktury moci a jejich aparáty kontroly, které se neustále snaží jakýkoliv vývoj využít ve svůj prospěch či, pokud to nelze, ho zastavit. Stejně tak musí být svoboda neustálou snahou struktury překonávat nebo využívat.

Jakožto proces Deleuze s Guattarim deteritorializaci nejčastěji přirovnávají k experimentování – obojí předpokládá snahu o něco, aniž by implikovalo nutnou znalost předpokládaného výsledku, obojí musí počítat s neúspěchem, ideálně být doprovázeno nějakou formou zápisu a obojí je potřeba vyhodnotit až po činu. S tím souvisí dost možná nejdůležitější zjištění této práce: K deteritorializaci je vždy potřeba přistupovat opatrně, po malých, pečlivě analyzovaných krocích a zároveň je vždy potřeba nechávat si kousek teritoria (nesvobody), byť

jen aby šel obrátit proti systému a aby umožnil odpovídat na dominantní realitu, fungovat v inherentně nesvobodném světě.

Bibliografie

Akademický slovník současné češtiny [online] (2017–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. <https://slovníkcestiny.cz> [Cit. 24.4.2024]

BENNETT, Michael James. Deleuze and Epicurean Philosophy: Atomic Speed and Swerve Speed. *Journal of French and Francophone Philosophy*, 2013. Díl 21, číslo 2. Str. 131–157. DOI [10.5195/jffp.2013.599](https://doi.org/10.5195/jffp.2013.599).

BERLIN, Isaiah. *Čtyři eseje o svobodě*. Praha: Prostor. 1999. ISBN 978-80-7260-004-5.

CHERNISS, Joshua, a HARDY, Henry. "Isaiah Berlin". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2023, zimní edice), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (editoři), Dostupné na <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/berlin/> [Cit. 18.4.2024]

CROGAN, Patrick. Theory of state deleuze, guattari and virilio on the state, technology and speed. *Angelaki*. 1999. Díl. 4, číslo. 2. Str. 137–148. DOI [10.1080/09697259908572042](https://doi.org/10.1080/09697259908572042)

DELEUZE, Gilles. "I Have Nothing to Admit". *Semiotext(e), Anti-Oedipus*. 1977. Díl 2, číslo 3.

DELEUZE, Gilles, a GUATTARI, Félix. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1987. ISBN 0-8166-1401-6

DELEUZE, Gilles, a GUATTARI, Félix. *Anti-Oedipus*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 2007. ISBN 9780816612253

DELEUZE, Gilles, a GUATTARI, Félix. *Capitalisme et schizophrénie: Mille plateaux*. Paříž: Les Éditions de Minuit. 1980. ISBN 2-7073-0307-0

DELEUZE, Gilles, a GUATTARI, Félix. *Tisíc plošin: Kapitalismus a schizofrenie 2*. Praha: Herrmann & synové. 2010. ISBN 978-80-87054-25-3

DELEUZE, Gilles, a GUATTARI, Félix. *Co je filosofie?* Praha: Oikoymenh. 2001. ISBN 978-80-7298-030-7.

FISHER, Mark. *Capitalist Realism: Is there no alternative?* Winchester: Zero Books. 2009. ISBN 978-1-84694-317-1.

FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka. 2002. ISBN10: 8086182274

HALLWARD, Peter. *Out of this World: Deleuze and the Philosophy of Creation*. Londýn: Verso. 2006. ISBN -10: 1-84467-079-6

HARTUNG, William D., a FREEMAN, Benjamin. The Military Industrial Complex Is More Powerful Than Ever. *The Nation*. New York: The Nation Company. 2023. Dostupné na

<https://www.thenation.com/article/world/military-industrial-complex-defense/> [Cit. 21.4.2024]

HOLLAND, Eugene W. Deterritorializing "Deterritorialization": From the "Anti-Oedipus" to "A Thousand Plateaus". *SubStance*. 1991. Díl 20, číslo 3, vydání 66. Str. 55-65.

HOLLAND, Eugene W. *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus: A Reader's Guide*. Londýn: Bloomsbury Academic. 2013. ISBN 978-0-8264-6576-4

HUI, Yuk, a MORELLE, Louis. A Politics of Intensity: Some Aspects of Acceleration in Simondon and Deleuze. *Deleuze Studies*. 2017. Díl 11, číslo 4. Str. 498–517.
DOI [10.3366/dls.2017.0282](https://doi.org/10.3366/dls.2017.0282)

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 5. 5. 2024. Dostupné na: <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [Cit. 24.4.2024]

KHALFA, Jean. *Introduction to the Philosophy of Gilles Deleuze*. Londýn: Continuum. 2003. ISBN 9780826459961

LAW, Jonathan. "Schizophrenia". *Concise medical dictionary*. Desátá edice. New York: Oxford University Press. 2020. Dostupné na <https://oxfordreference.com/>. [Cit. 24.4.2024]

LOVETT, Frank. "Republicanism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2022, podzimní edice). Edward N. Zalta & Uri Nodelman (editoři), Dostupné na <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/republicanism/> [Cit. 19.4.2024]

PARR, Adrian. *The Deleuze Dictionary, Revised Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2010. ISBN 978 0 7486 4147 5

PETTIT, Phillip. The Instability of Freedom as Noninterference: The Case of Isaiah Berlin. *Ethics*. 2011. Díl 121, číslo 4. Str. 693-716.

Příspěvatelé Wikipedie. "United States involvement in regime change". *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Dostupné na <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=United States involvement in regime change&oldid=1221742893> [Cit. 5.5.2024]

PRÁŠEK, Petr. *Člověk v šíleném dění světa: Filosofie Gillesa Deleuze*. Praha: Karolinum. 2018. ISBN10: 9788024640

READER, Keith A., a WADIA, Khurseed. *The May 1968 Events in France*. Londýn: Macmillan Press. 1993. ISBN 978-1-349-22704-4

STEVENSON, Paul. The Military-Industrial Complex: An Examination of the Nature of Corporate Capitalism in America. *Journal of Political & Military Sociology*. 1973. Díl 1, číslo 2. Str. 247–259.

THYNE, Clayton L. Supporter of stability or agent of agitation? The effect of US foreign policy on coups in Latin America, 1960-99. *Journal of Peace Research*. 2010. Díl 47, číslo 4. Str. 449–461.

VOKURKA, Martin, a kol. “Masochismus”. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf. 2009. Dostupné na <https://lekarske.slovniky.cz/> [Cit. 25.4.2024]

VOKURKA, Martin, a kol. “Rakovina”. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf. 2009. Dostupné na <https://lekarske.slovniky.cz/> [Cit. 25.4.2024]